

FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Nepojmovni sadržaj perceptivnog iskustva
Diplomski rad

Kolegij: Filozofija uma

Mentor: dr. sc. Luca Malatesti

Student: Ivan Vitas

Rijeka, 21. rujna 2012.

Sadržaj

Uvod.....	1
1. Nepojmovni sadržaj: početna razjašnjenja	4
1.1. Uvod.....	4
1.2. Formuliranje ideje nepojmovnog sadržaja	4
1.3. Primjena ideje nepojmovnog sadržaja	7
1.4. Važna distinkcija: razina stanja (state view) i razina sadržaja (content view)	11
1.5. Zaključak	13
2. Argumenti u prilog nepojmovnom sadržaju percepcije	14
2.1. Uvod.....	14
2.2. Kratki pregled konceptualizma	14
2.3. Izazovi konceptualizmu i argumenti za nepojmovni sadržaj percepcije	15
2.4. Fodor o nepojmovnom sadržaju	17
2.5. Fodorova strategija	20
2.6. Ikoničke i diskurzivne reprezentacije.....	21
2.7. Empirijski dokazi za postojanje nepojmovnog sadržaja	24
2.8. Zaključak	26
3. John McDowell protiv nepojmovnog sadržaja	27
3.1. Uvod.....	27
3.2. McDowellova epistemologija	27
3.3. McDowell i Kant	29
3.4. McDowellov konceptualizam.....	31
3.5. Argument protiv „fine zrnaca“ perceptivnog iskustva	33
3.6. Zaključak	36
4. Obrana nepojmovnog mentalnog sadržaja	37
4.1. Uvod.....	37
4.2. Demonstrativni pojmovi ne mogu braniti konceptualizam	37
4.3. Demonstrativne ekspresije i demonstrativni pojmovi.....	38
4.4. Formiranje demonstrativnog pojma zahtijeva nepojmovni sadržaj.....	39
4.5. Fodorova obrana nepojmovnog sadržaja	42
4.6. Zaključak	43
Literatura	45

Uvod

Suvremene rasprave unutar filozofije uma raspravljaju o prirodi uma kroz fokus na postojanje, prirodu i međusobnu relaciju fenomenalnih i intencionalnih svojstava mentalnih stanja. Fenomenološka svojstva karakteriziraju kako je to doživljavati mentalna stanja, odnosno na koji se način svijet prikazuje osjetilima. Drugim riječima, fenomenološka svojstva su subjektivna svojstva iskustva. Zato se kaže da emocionalna stanja imaju fenomenologiju, dok vjerovanja nemaju. Naprimjer, dok postoji nešto u iskustvu *biti ljut*, ne postoji ništa u tome kako je vjerovati da je Pariz u Francuskoj.¹

S druge strane, intencionalnost ili “usmjerenost na nešto” jest svojstvo mentalnih stanja da budu *o nečemu*.² Na primjer, nadam se da ću posjetiti Iran, vjerujem da je umjetnost mrtva, zaključujem da je kralj Lir lud itd. Nadanje, vjerovanje i zaključivanje usmjereni su na stvari (na objekte, na događaje, na stanja stvari itd.), bilo da su one apstraktne, realne, fiktionalne, partikularne ili univerzalne. Tako možemo reći da je sadržaj mog nadanja činjenica *o posjeti zemlje Iran*, sadržaj mog vjerovanja jest o činjenici *da je umjetnost mrtva* i sadržaj mog zaključivanja jest o činjenici *da je kralj Lir lud*.

Misli su središnja klasa stanja koja imaju intencionalnost i radi toga reprezentiraju svijet na određeni način. Ako netko misli da kuća gori, onda ima mentalno stanje koje je o činjenici da kuća gori. Također se kaže da misao posjeduje sadržaj: *kuća gori*. Posjedovati misli znači posjedovati pojmove. Ako neka osoba misli da kuća gori, onda ta osoba mora posjedovati pojmove KUĆA i GORITI.³ Drugim riječima, bilo bi nemoguće izraziti misao da kuća gori bez potrebnih pojmova. Da bi bili u mogućnosti izražavati svoje misli potrebni su nam pojmovi.

No postoji sve veći broj zastupnika teorije da je moguće biti u intencionalnom stanju bez posjedovanja pojmova. Među njima bi istaknuo Garetha Evansa, Fred Dretskea, Christophera Peacockea i Jerry Fodora.⁴ Posebno važna rasprava se razvila oko percepcije i perceptivnog objašnjenja kojoj se može korijen naći u Evansovom (1982, str. 229) retoričkom pitanju: razumijemo li doista prijedlog da posjedujemo toliko pojmova za boje koliko postoji nijansi boja koje možemo diskriminirati (prepoznati)? Velik broj literature je pokušao odgovoriti na ovo

¹ Smith, 2009.

² Brentano, 1874.

³ Pojmove ću označavati sa velikim tiskanim slovima.

⁴ Evans, 1982; Dretske, 1981; Peacocke, 1983, 1992; Fodor, 2004, 2007.

pitanje i može se reći da rasprava do danas nije završena. Bermúdez (2007) smatra da je Evansova ideja nepojmovnog sadržaja primjenjiva na osobnu i podosobnu razinu, no to nažalost nije reflektirano na suvremenu raspravu koja je skoro u potpunosti posvećena osobnoj razini reprezentacija. Prema Bermúdezu, distinkcija između pojmovnog i nepojmovnog sadržaja nudi idealne okvire za razmišljanje o razlikama između reprezentacija na osobnoj i podosobnoj razini.

Jedan od glavnih zastupnika ideje da je sadržaj percepcije u potpunosti pojmovan jest John McDowell koji je u svojoj knjizi *Mind and World* (1996) postavio toliko utjecajnu teoriju da se svaki zastupnik ideje nepojmovnog sadržaja mora postaviti prema McDowellu. Prema njemu ideja nepojmovnog sadržaja koju uvodi Evans neizbježno vodi u ono što je Sellars nazvao „mit danog“ prema kojem, najkraće rečeno, ne postoji relacija između iskustva i misli.

U ovom radu ću zastupati ideju da postoji nepojmovni sadržaj percepcije i da su zastupnici ove ideje uspjeli dati dobre razloge za svoje pozicije. Također, pokazati ću da je ključna kritika protiv nepojmovnog mentalnog sadržaja koju nudi McDowell - nevaljana.

U prvom poglavlju ću pokazati pozadinu ove rasprave. Točnije na koji način ćemo formulirati ideju nepojmovnog mentalnog sadržaja i gdje ćemo je primijeniti. Ovo ćemo učiniti na način da ćemo prvo nešto reći o pojmovnom, onda o sadržaju i konačno ćemo doći do „ne“ u „nepojmovnom“. Od svih domena u kojima koristimo ideju nepojmovnog mentalnog sadržaja najviše će biti riječ o perceptivnom iskustvu jer je to koncentracija ovog rada. Na kraju poglavlja ću pokazati na koji način se još može razmišljati o nepojmovnom mentalnom sadržaju, prema distinkciji o razini *stanja* i *sadržaja* percepcije.

U drugom poglavlju ću pokazati argumente koji idu u prilog nepojmovnog mentalnog sadržaja. Posebno ću se koncentrirati na argument „finese zrnaca“, kojeg je prvi uveo Evans (1982) sa svojim već spomenutim retoričkim pitanjem. Druga formulacija istog argumenta jest ona koju nudi Jerry Fodor (2007) koji na osnovu empirijskih istraživanja iz kognitivne psihologije pokazuje da moramo uvesti ideju nepojmovnog mentalnog sadržaja u percepciju.

Treće poglavlje će biti posvećeno kritici nepojmovnog mentalnog sadržaja od strane McDowell. Argument se bazira na njegovoj koncepciji epistemologije i uloge koju percepcija mora igrati u mišljenju. Također, nudi protuargument na „finesu zrnaca“ koji se bazira na demonstrativnim pojmovima.

Konačno, u četvrtom poglavlju pokazat ću da McDowellova kritika nepojmovnog mentalnog sadržaja nije valjana. Prvo ću se bazirati na radu Adine L. Roskies (2010) koja također (kao i Fodor) pronalazi uporište u empirijskim istraživanjima da bi pokazala nevaljanost McDowellove ključne teme u obrani pojmovnog sadržaja. To je ideja o demonstrativnim pojmovima. Nakon toga ću pokazati da se generalna epistemološka koncepcija koju zastupa McDowell ne može

braniti. Prema njegovoj koncepciji kauzalna opravdanja perceptivnih vjerovanja ne mogu biti zadovoljavajuća, no Jerry Fodor (2007) pokazuje da nije tako.

1. Nepojmovni sadržaj: početna razjašnjenja

1.1. Uvod

U ovom poglavlju ću prikazati na koji način je ideja nepojmovnog mentalnog sadržaja zauzela važno mjesto unutar filozofije uma. Ukratko ću raspraviti o mentalnom sadržaju, o pojmovima i onda na kraju o ne-pojmovnosti. Također, pokazat ću na koja područja se sve ova ideja može primijeniti i jednu važnu distinkciju prilikom formulacije nepojmovnog sadržaja.

1.2. Formuliranje ideje nepojmovnog sadržaja

Ključna ideja iza teorije nepojmovnog mentalnog sadržaja jest da neka mentalna stanja mogu reprezentirati svijet, iako nositelj tih mentalnih stanja ne mora posjedovati pojmove koji su potrebni da bi specificirao taj sadržaj. Ova ključna ideja razvijana je na različite načine i primjenjena je na različite kategorije mentalnih stanja. Ono što je važno napomenuti jest da teorija nepojmovnog mentalnog sadržaja dovodi u pitanje općeprihvaćeni pogled; da način na koji neko biće može reprezentirati svijet oko sebe, ovisi o pojmovnim kapacitetima tog bića.

Da bi mogli pokazati ideju nepojmovnog sadržaja prvo moramo započeti sa pojmovnim sadržajem. Tipičan primjer stanja sa pojmovnim sadržajem jest propozicijski stav kao što je vjerovanje ili želja. Propozicijski stav je uvijek u relaciji sa sadržajem (sa misli ili propozicijom). Sadržaj je ono što se vjeruje, nada, želi itd. Dakle, želja je vrsta propozicijskog stava, a sadržaj te želje ili ono što je *željeno* jest mentalni sadržaj. U rečenici: Paris je želio da Helena bude njegova ljubavnica – objekt želje, odnosno mentalni sadržaj jest *Helena je Parisova ljubavnica*. Drugi primjer može biti osoba koja vjeruje da će zavladata mir u svijetu; njezin propozicijski stav jest *vjerovanje*, a sadržaj jest ono u što vjeruje, u ovom slučaju vjeruje u činjenicu: *U svijetu će zavladata mir*.

Dakle, propozicijski stavovi su uvijek usmjereni prema činjenicama. Mentalni sadržaj sadrži u sebi uvjete istinitosti i to je distinktivno svojstvo intencionalnosti. Tu distinktivnost nazivamo *semantička normativnost*. Bilo da je sadržaj pojmovni ili nepojmovni, intencionalno stanje prezentira svijet na određeni način. Ono što jest intrinzično toj prezentaciji prema sadržaju jest skup semantičkih uvjeta pod kojima to čini ispravno, istinito, prikladno, zadovoljavajuće itd. Pogledajmo sad ponovno naše primjere. U slučaju Parisa i Helene,

Parisova želja ima intrinzičnu normativnost koja pripisuje uvjete za zadovoljenje te želje, a to jest posjedovanje Helene kao njegove ljubavnice. Kakav bi svijet trebao biti da bi Parisova želja bila zadovoljena? To jest svijet u kojem je Helena njegova ljubavnica. Bilo da ju on posjeduje ili ne posjeduje, semantička normativnost je intrinzično postavljena unutar sadržanja njegova intencionalnog stanja- u ovom slučaju želje. Ili još jedan primjer. Ako neka osoba vjeruje da je Prag glavni grad Francuske njegovo vjerovanje jest krivo. No ono što jest intrinzično njegovom sadržaju jest skup uvjeta koji propisuje kakav bi svijet bio kada bi to vjerovanje bilo istinito, odnosno da je Prag glavni grad Francuske.

U ovom smislu debata između pojmovnog i nepojmovnog sadržaja jest oko stanja sa semantičkom normativnosti. Ako neko stanje ne posjeduje semantičke uvjete onda možemo pretpostaviti da ne posjeduje intencionalni sadržaj i prema tome mu se ne može pripisati svojstvo pojmovnosti ili nepojmovnosti. Na primjer, bila bi greška pripisivati kvalitativnim stanjima poput boli ili svrbeži svojstvo intencionalnog sadržaja jer ne posjeduju normativne uvjete. Kada smo ustanovili da je semantička normativnost značajka intencionalnosti onda su samo stanja sa njom legitimni subjekti u debati oko pojmovnog i nepojmovnog sadržaja.

Jasno je da samo određeni načini opisivanja mentalnog sadržaja mogu vrijediti. Zamislimo samo apsurdnost ove situacije: ja vjerujem da je moj auto parkiran ispred kuće na parkiralištu. Sadržaj mog vjerovanja jest *automobil je parkiran na parkiralištu*. Na koji način mi sve možemo opisati sadržaj mog vjerovanja? Mogli bi opisati poziciju moga automobila u terminima fizike čestice ili opisati ju preko geografske širine i dužine. Ili zamislimo opis sadržaja Parisove želje; Helenu. Što bi bilo kad bi netko opisao Helenu striktno u biološkim terminima kao organizma koji je na određenoj grani evolucije i kada bi opisivali značajke *homo sapiensa*. U sva tri navedena slučaja (fizika čestica, geografska širina i dužina, biološki opisi) opisali bi sadržaj ispravno, no zanemarili bi najbitniju značajku. Na koji način sam “ja” razmišljao o mome automobilu i na koji način je Paris razmišljao o Heleni. Ja sigurno ne zamišljam svoj automobil kao prazan prostor i međudjelovanje elementarnih čestica zajedno sa fundamentalnim silama koje opisuje znanost. Tako nam se postavlja očito pitanje: koja ograničenja postoje kada opisujemo sadržaj propozicijskih stavova ako uzmemo u obzir subjekta koji misli o uvjetima istinitosti tog propozicijskog stava.

Različite teorije sadržaja imaju različite odgovore na ovo pitanje, ali sljedeće će imati minimalno ograničenje za svaku teoriju.:

Pojmovno ograničenje: Specifikacije sadržaja rečenice ili propozicijskog stava trebaju uzeti u obzir samo one pojmove koje posjeduje subjekt ili mislioc.

Sada nam je opisivanje propozicijskog stava mnogo jasnije i smislenije. Možemo se vratiti na prijašnje primjere. Način na koji će netko specificirati sadržaj mog vjerovanja da je automobil parkiran ispred kuće će biti opisan samo sa pojmovima koje ja poznajem. Još jasniji primjer će biti onaj sa Parisom koji neće o Heleni razmišljati kao o biološkom automatu, već na način kako on misli o njoj (kako god da to bilo). Znači ono što ćemo poštovati jesu pojmovi koje posjeduje subjekt.

Neke teorije sadržaja i pojmove direktno obuhvaćaju pojmovno ograničenje. Ovdje ću samo spomenuti Fregeansku tradiciju gdje su sadržaji propozicijskih stavova (ali i značenja rečenica) sastavljeni od pojmova. Prema tome je nemoguće imati propozicijski stav čiji je sadržaj skup pojmova bez da posjedujemo i jedan od tih pojmova.⁵

No, pojmovno ograničenje ne ovisi o tome koju ćemo teoriju sadržaja prihvatiti, već ovisi o konjukciji dvije misli:

1. U specificiranju što subjekt misli, percipira ili govori dok izražava određenu rečenicu u određenom kontekstu, moramo biti što vjerniji tome kako subjekt doživljava svijet.
2. Kako subjekt doživljava svijet u smislu vjerovanja, percipiranja ili pričanja o svijetu, funkcija je pojmova koje posjeduje.

Osobe koje zastupaju pojmovni sadržaj naglašavaju važnost drugog ograničenja, dok osobe koje zastupaju nepojmovni sadržaj prihvataju prvo, a odbacuju drugo ograničenje. Teoretičari nepojmovnog sadržaja smatraju da opisivanje sadržaja mora poštovati način na koji subjekt⁶ doživljava svijet i upravo radi toga, subjekt ne mora biti ograničen pojmovima. Drugim riječima, teoretičari nepojmovnog sadržaja postuliraju postojanje načina reprezentiranja svijeta (time i postojanje sadržaja) koji nije ograničen pojmovima u posjedovanju subjekta koji ima spomenutu reprezentaciju.

Ono što je zadatak teoretičarima nepojmovnog sadržaja jest pronaći reprezentacijske domene u kojima se može zanemariti, odnosno opovrgnuti pojmovno ograničenje. (eng: local lifting). Pronašli su ih tri. To je kod (1) percepcije, (2) reprezentacijskih stanja na pod-osobnim razinama i (3) reprezentacijskih stanja životinja i ljudske novorođenčadi koja još ne posjeduju pojmove.⁷

Plauzibilnost zanemarivanja pojmovnog ograničenja ovisi o tome na koji način shvaćamo pojmove. Postoje dvije pretpostavke o pojmovima koje ne pripadaju niti jednoj teoriji, no

⁵ Bermúdez, 2003.

⁶ Pod subjekt mislim na onoga koji razmišlja, izgovara ili percipira okolinu oko sebe, a pritom ne mora nužno biti ljudsko biće sa razvijenim pojmovnim sposobnostima, već može biti riječ o novorođenčadi ili o životinjama.

⁷ Bermúdez, 2003.

ocrtavaju nam logički prostor unutar kojeg možemo raspravljati o pojmovnom i nepojmovnom sadržaju. Prva tvrdnja jest da su pojmovi semantički, a ne psihološki entiteti. Pojmovi su konstituenti (dijelovi) sadržaja. Stavovi prema sadržajima su psihološke prirode, no sadržaji nisu psihološki entiteti; sadržaji i pojmovi koji su unutar sadržaja su apstraktni entiteti. Druga pretpostavka jest da iako su pojmovi apstraktni entiteti, ovladati nekim pojmom jest psihološko dostignuće. Svejedno, potreban nam je kognitivni prikaz toga što znači *ovladati* pojmom, iako pojmovi nisu psihološki entiteti.

U sljedećem poglavlju ću pokazati na koja se sve područja može primijeniti ideja nepojmovnog sadržaja.

1.3. Primjena ideje nepojmovnog sadržaja

Kao što sam već prije spomenuo, teoretičari nepojmovnog sadržaja moraju pronaći reprezentacijske domene u kojima će moći primijeniti ideje nepojmovnosti. Jedan je projekt (a) karakteriziranja sadržaja perceptivnog iskustva, drugi je projekt (b) karakteriziranja sadržaja podosobnih reprezentacijskih stanja i treći je projekt objašnjenja (c) ponašanja određenih životinja i predpojmovne novorođenčadi i male djece. Na sljedećim stranicama će biti riječ o svakoj od ove tri domene, ali sa naglaskom na perceptivna iskustva iz razloga što je to fokus ovoga rada.

1.3.1. Perceptivno iskustvo i nepojmovni sadržaj

Heck (2007, 117-118) nam daje primjer kojim ćemo vidjeti kompleksnost perceptivnog sadržaja. U svom primjeru on nudi žutu šalicu iz koju trenutno pije. On zna da je šalica žute boje i izgleda da tu ne postoji mogućih prigovora. No onda se postavlja pitanje, zašto se njegovo vjerovanje da je šalica žute boje računa kao znanje? Izgleda da tu mora postojati neka relacija na perceptivno iskustvo, jer on vidi šalicu i vidi da je žute boje. Kakva je to onda vrsta relacije između osobe i sadržaja percepcije? Relacija se vidi u glagolu *vidjeti* prema propoziciji, u ovom slučaju da je šalica žuta. Prema tome možemo reći da je percepcija neka vrsta propozicionalnog odnosa. Kao što je vjerovanje, tako je i percepcija vrsta propozicionalnog odnosa, samo oba su različita na mnogo načina.

Dakle time što vidimo da je šalica žuta imamo razlog i opravdanje za vjerovanje. Nije potrebna nikakva vrsta inferencije o sudu moga iskustva. Jedino što moramo napraviti jest uvesti sadržaj perceptivnog stanja u kogniciju da bi vjerovali tom sudu.

Kada bi prihvatili ovu poziciju onda bi nam bili mnogo jasniji okviri za raspravu o tome kako perceptivno iskustvo opravdava perceptivna vjerovanja. Ali problem je što prihvatiti ovu

tvrdnju ima previsoku cijenu. Ako ćemo ovaj *model uvođenja* (na engleski: importation model) perceptivnog opravdanja proširiti na sva perceptivno opravdana vjerovanja, onda svaki pojam koji konstituira takvu vrstu vjerovanja također mora biti i u sadržaju perceptivnog iskustva. Drugim riječima, samo ono što subjekt može pojmiti može igrati ulogu u opravdanju. To ne znači da ne postoji ništa u subjektovu sadržaju perceptivnog iskustva što nije moguće pojmiti, no čak i ako postoji nešto takvo, ne bi moglo igrati ulogu u razmišljanju. Nepojmovni elementi iskustva, ako takvi postoje, ne mogu igrati nikakvu ulogu u nečijim odlukama o tome što vjerovati ili ne vjerovati, ili još općenitije, ne mogu igrati ulogu u nečijem racionalnom procesu subjektu koji razmišlja. Ili kako je Kant rekao u svojoj poznatoj rečenici: Mora biti moguće za „Ja mislim“ da okupira sve moje reprezentacije; inače bilo bi moguće da je reprezentirano u meni nešto što nije misao, a to bi bilo isto kao da kažemo da je reprezentacija nemoguća, ili u najmanju ruku da meni ništa ne znači“ (Kritika čistog uma, B131-2). Ne postoji verbalni način ili bilo kakav racionalni akt koji bi mogao reflektirati prisutnost nepojmovnih elemenata iskustva, jer takvi elementi iskustva ne mogu stvoriti misao. Vidjet ćemo u trećem poglavlju da ovakvu vrstu argumentacije koristi John McDowell (1996).

No zastupnici nepojmovnog sadržaja su pokazali više razloga zašto propozicijski sadržaj ne može obujmiti reprezentacijski sadržaj percepcije.⁸

Uvaženo je mišljenje da je percepcija sud o okolini koju direktno percipiramo. Ako to znači da su percepcije jedna od vrsta propozicijskih stavova, onda ova rasprava nije kontroverzna i zapravo ne postoji problem. No ako percepcija ima psihološke i epistemološke attribute sudova, onda je rasprava polovično ispravna- a time i kriva u potpunosti. Polovično je točna zato jer percepcije imaju sličnost sa sudovima ili stvaranjem vjerovanja u jednome: one *ciljaju* ili *teže* istini. Percepcija nas informira o svijetu i to je dio njezine funkcionalne uloge, dok se to ne može reći za naprimjer želju. Jedna je stvar kada *vidim* automobil parkiran ispred svoje kuće, tada sam dobio informaciju o svijetu; no druga je stvar kada *želim* da je automobil parkiran ispred kuće, onda ne dobivam nikakvu informaciju o svijetu. Ali način na koji nas percepcija informira o svijetu i način na koji *cilja* prema istini je drugačiji od načina na koji to čine vjerovanja.

Dobar primjer koji ilustrira ovu razliku jest fenomen zvan “Mooreov paradoks”⁹. On se sastoji od neobičnosti postavljanja propozicijske forme “Ja vjerujem da p, ali ne-p”. Vrlo je neobično izraziti vjerovanje u ovom obliku: Ja vjerujem da je zemlja okrugla, ali ne vjerujem

⁸ Bermúdez, 2003.

⁹ Crane, 2009, str. 150- 151.

da je zemlja okrugla. Mooreov paradoks je specifičan za intencionalni način- *vjerovanje*. Za razliku od vjerovanja, ne postoji ništa neobično u formi “Ja želim da p, ali ne-p”. Naprimjer nije neobično reći: Ja želim da je zemlja ravna ploča, ali zemlja nije ravna ploča. Također, nije neobično reći: “Ja percipiram da p, ali nije p” ili “Ja vidim p, ali nije p”. Netko se može naći u situaciji da vidi oko sebe neobične stvari, ali da je svjestan na osnovu nekog znanja da su to samo iluzije. Upravo ta činjenica *istrajnosti iluzije* jedna je od značajki percepcije i tu se vidi njezina različitost od vjerovanja.

Druga značajka percepcije koja ju razlikuje od vjerovanja jest vrsta sadržaja koji percepcija posjeduje. Neka osoba može vjerovati da netko vani puši bez da zna išta o spolu, visini, konstituciji, boji odjeće itd. Netko joj je mogao reći da se vani puši ili je jednostavno mogao osjetiti dim cigarete. Ali ako netko vidi (percipira) vani čovjeka koji puši on će dobiti nebrojeno mnogo više informacija. Moguće je da će jednim pogledom zahvatiti visinu, spol, odjeću itd. Prema tome se kaže da je sadržaj percepcije *popunjen* (eng: replete) na način koji sadržaj vjerovanja to nije. Perceptivni sadržaj ima “finesu zrnaca” koju vjerovanje ne posjeduje. Također, sadržaj percepcije odbacuje mnogo više mogućnosti, tako da na neki način sadrži više informacija. Ovo je najbolje pokazati na primjeru: dok je naše vjerovanje o tome da netko vani puši neutralno o tome jeli muškarac ili žena i time ne odbacuje niti jednu mogućnost, percepcija može odmah odbaciti jednu od ovih mogućnosti (a i mnogo više od ovoga).

Ova posljednja značajka navela je neke filozofe na tvrdnju da je sadržaj perceptivnog iskustva nepojmovan.¹⁰

Kada govorimo o distinkciji pojmovnih i nepojmovnih sadržaja, ono o čemu zapravo govorimo jest distinkcija između intencionalnih stanja. Reći da vjerovanje ima pojmovni sadržaj znači nešto reći o uvjetima koji su potrebni za imati to vjerovanje. Ako netko vjeruje da „a je F“ onda mora imati pojam *F* i pojam *a*. Možemo prema tome smatrati pojmove kao sastavnice (konstituente) određenih intencionalnih stanja, na način da biti u tim intencionalnim stanjima -pojmovnim stanjima- zahtijeva imati određene pojmove. (Ako netko vjeruje da ribe plivaju mora imati pojmove *ribe* i *plivanja*). Prema ovakvoj definiciji možemo reći nešto i o nepojmovnim stanjima. Da bi bili u nepojmovnom stanju ne trebamo imati određene pojmove. Ali, postavlja se pitanje, koje pojmove? Prirodni odgovor bio bi da za biti u nepojmovnom stanju sa sadržajem p, ne trebam imati pojmove koje bi netko imao da bi bio u pojmovnom stanju sa sadržajem p.

¹⁰ Crane, 2009, str. 151.

Možemo te pojmove zvati kanonskima, odnosno pojmovi koji su kanonski za biti u stanju p. Onda možemo reći da je stanje sa nepojmovnim sadržajem ono za koje vrijedi:

(NCC): Da bi subjekti bili u stanju sa sadržajem p, ne moraju posjedovati pojmove koji su kanonski za p.

Ideja koncepata koji su kanonski za neke sadržaje jest ideja koja kaže da postoje pojmovi koji su esencijalni za karakterizaciju takvih sadržaja. Sadržaj koji se izriče u rečenici „Svinje lete“ jest esencijalno karakteriziran u terminima pojmova SVINJA i LET. To su pojmovi koje moramo posjedovati ako želimo biti u pojmovnom stanju čiji sadržaj jesu leteće svinje. Dakle, glavna ideja nepojmovnog sadržaja S jest ideja stanja sa sadržajem koji ima svoje kanoničke pojmove, i ti pojmovi ne moraju biti posjedovani od strane subjekta da bi bio u stanju S. Primjer: može se reći da vjerovati da određena svinja leti moramo imati pojmove svinje i leta, ali da bi vidio svinju kako leti ne moramo posjedovati te pojmove. Prema tome, možemo zvati nepojmovna stanja: „stanja sa nepojmovnim sadržajem“.

Sada smo pokazali dvije značajke perceptivnih stanja koja ih razlikuju od ostalih intencionalnih stanja. Prva je značajka da percepcije „ciljaju“ na istinu, iako na takav način da je sasvim kompatibilno ne vjerovati onome čemu vidimo/percipiramo. Percepcija nam prezentira svijet na način kakvim se čini, ona „cilja“ da nam ustupi informacije o svijetu koji percipiramo, ali ova prezentacija može biti prevladana znanjem koje je konfliktno percepciji (kao u slučajevima iluzije). Distinktivna značajka percepcije jest ta da perceptivno stanje može ostati iako ga je vjerovanje ispravilo. Druga značajka nam govori o sadržaju percepcije; sadržaj percepcije je mnogo detaljniji, mnogo specifičniji i sadrži više informacija od sadržaja vjerovanja i ostalih propozicijskih stavova. Kaže se da se „bogatstvo“ perceptivnog iskustva opire vrsti klasifikacije koje može zadovoljiti vjerovanja: sadržaj percepcije nadmašuje naše načine (eng: mode) deskripcije.¹¹

1.3.2. Podosobna komputacijska stanja i nepojmovni sadržaj

Ideja nepojmovnog sadržaja također se koristi u specificiranju sadržaja podosobnih stanja, kao kod onih koji se javljaju u ranim stadijima vizualnog procesiranja. Takva stanja imaju, prema pretpostavci, reprezentacijski sadržaj, no subjektu nije moguće opisati pojmovima sadržaje tih stanja.¹²

¹¹ Crane, 2009, str. 151

¹² Bermúdez, 2003.

Distinkcija osobnih i podosobnih stanja vrlo je bitna, ali i vrlo je teško povući granice između ovih stanja. Postoje velike razlike između toga kako je okolina reprezentiranja na osobnoj i na podosobnoj razini. To se najjasnije vidi kod vizualne percepcije. Očito je da svatko od nas vidi svijet iz egocentrične perspektive – referentna točka je centrirana našim očima. Činjenica da svijet doživljavamo na ovaj način je rezultat kompleksnih procesiranja informacija koje čini veći broj više-manje nezavisnih podosobnih informacijskih sistema. Postoje dokazi da neki od ovih podosobnih sistema reprezentiraju prostorna svojstva okoline na različite načine.¹³ Čak i ako je slučaj da svjesna vizualna percepcija i stanja na podosobnoj razini imaju stanja sa nepojmovnim reprezentacijskim sadržajem, velika je vjerojatnost da će tipovi sadržaja biti različiti. Bermúdez smatra da bi distinkcija između pojmovnog i nepojmovnog sadržaja mogla ponuditi idealne okvire za razmišljanje o razlikama između reprezentacija na osobnoj i podosobnoj razini.¹⁴

1.3.3. Psihološko objašnjenje

Također ideja nepojmovnog sadržaja bi mogla doprinijeti kognitivnim etolozima, razvojnim psiholozima i drugim znanstvenicima. Mogla bi postojati stanja na osobnoj razini koja su pojmovna i nepojmovna. Tako bi znanstvenici mogli opisati ponašanja nelingvističkih ljudskih bića (ljudi koji nikada nisu naučili niti jedan jezi, novorođenčad i mala djeca), te nelingvističkih bića, odnosno životinja. Takva objašnjenja bi mogla sadržavati nešto kao proto-vjervovanja ili proto-želje sa sadržajima koji su nepojmovni.¹⁵ (Bermúdez,2007,59).

1.4. Važna distinkcija: razina stanja (state view) i razina sadržaja (content view)

Prije nego što krenem argumente koji pokazuju nužnost postojanja nepojmovnog mentalnog sadržaja, moram nešto reći o distinkciji koja se javila unutar same rasprave.

Richard G. Heck (2000) pokazuje nejasnoću koju pronalazi kod Garetha Evansa (1982) i pokazuje još jedan način na koji se može promatrati ideja o ne-pojmovnom sadržaju. Evans i njegovi zastupnici smatraju da vjerovanje koje osoba posjeduje ovisi o posjedovanju pojmova te osobe. Prema tome vjeruje li netko ili ne u teoriju evolucije, to će ovisiti o pojmovima koje posjeduje. Ukoliko ne posjeduje pojmove o toj teoriji, onda neće moći ni stvoriti vjerovanje o njoj. To vrijedi za vjervovanja, ali prema Evansu, ne vrijedi i za perceptivna stanja. No, ova

¹³ Pogledati više Marr, 1982; Biederman, 1993 i Gerhardstein, 1993.

¹⁴ Bermúdez, 2007, str. 57.

¹⁵ Pogledati Bermúdez 2003. Bermúdez tvrdi da su određeni tip životinja i kognicija novorođenčadi previše fleksibilni i sofisticirani da bi bili objašnjeni samo u perceptivnim terminima. Potrebno je postulirati reprezentacijska stanja sličnija propozicijskim stanjima. Sadržaj proto-vjervovanja i proto-želja bi bio nepojmovan.

teza nam ne govori ništa o *sadržaju* percepcije, već samo o uvjetima koje subjekt mora zadovoljiti da bi bio u perceptivnom *stanju* sa nekim sadržajem. Iz ovoga sljedi da perceptivna stanja i stanja vjerovanja imaju isti tip sadržaja. (Heck, 2007, str. 119-120)

Sljedeći korak koji Heck poduzima jest razlika između dva načina na koji određeno perceptivno stanje može biti nepojmovno. Percepcija može biti nepojmovna na razini individualnih *stanja* ili na razini *sadržaja* tih stanja.

Da bi stanje bilo nepojmovno na *razini stanja* dovoljno je da organizam koji doživljava to stanje ne mora posjedovati pojmove s kojima bi specificirao sadržaj tog stanja- to stanje je onda *neovisno o pojmovima*. Suprotno tome, da bi stanje bilo pojmovno na *razini stanja* organizam ne bi nikako mogao biti u tom stanju bez da posjeduje pojmove koji su potrebni u specificiranju sadržaja tog stanja- to stanje je *ovisno o pojmovima*.

S druge strane, da bi stanje bilo nepojmovno na *razini sadržaja*, taj sadržaj mora biti određenog, u ovom slučaju nepojmovnog, tipa. Suprotno tome, da bi stanje bilo pojmovno na *razini sadržaja* taj sadržaj mora imati pojmove kao svoje konstituente (sastavnice); dakle taj sadržaj mora biti sastavljen od pojmova.¹⁶ Ova dva načina razumijevanje nepojmovne debate nude teoretski prostor za barem četiri pozicije: čisti konceptualizam (na *razini stanja* i na *razini sadržaja*), čisti nekonceptualizam (na *razini stanja* i na *razini sadržaja*) i dvije miješane pozicije, pojmovnost na *razini stanja* sa nepojmovnosti na *razini sadržaja* i nepojmovnost na *razini stanja* stanja sa pojmovnosti na *razini sadržaja*. (Crowther 2006).

Ukratko, prema *razini sadržaja*, razlika između stanja sa nepojmovnim sadržajem i pojmovnim sadržajem jest na *razini sadržaja*. Nepojmovni sadržaj je drugačija tip sadržaja od pojmovnog sadržaja. S druge strane, prema *razini stanja* postoji samo jedan tip sadržaja. Perceptivna iskustva i propozicijski stavovi imaju sadržaje istoga tipa. Ono što ih razlikuje jest da su propozicijski stavovi ovisni o pojmovima, dok perceptivna iskustva nisu.

Na *razini stanja* perceptivna stanja imaju jednake sadržaje kao i vjerovanja, bez obzira na koji način shvaćamo sadržaje vjerovanja; u terminima Fregeanskih pojmova ili unutar skupa mogućih svijetova.

¹⁶ Za daljnu diskusiju ove distinkcije dobro je pogledati Heck, 2007 i Byrne, 2003,2005. Drugi autori koriste terminologiju drugačije. Speaks, 2005 naprimjer razlikuje *apsolutnu* nepojmovnost (absolute nonconceptualism) i *relativnu* nepojmovnost (relative nonconceptualism). Crowther, 2006 radi distinkciju između kompozicionalne nepojmovnosti (compositional nonconceptualism) i posjedujuće nepojmovnosti (possessional nonconceptualism). Također vrijedi pogledati Laurier, 2004 za još jedan tip distinkcije.

Mnoge nejasnoće unutar ove rasprave (ali i mnogih drugih unutar ove teme) je prikazao Bermúdez (2007). Bermúdezov zaključak jest da bi svaka dobra obrana nepojmovnog sadržaja morala biti formulirana na *razini sadržaja*. Također u ovoj tvrdnji se slaže i Alex Byrne (2004) u svom radu o percepciji i pojmovnom sadržaju. Slažem se sa Bermúdezovom tvrdnjom da postoji nejasnoća i nedostatak objašnjenja kod *razine stanja*. Pitanje jest kakve temelje imamo za distinkciju između stanja koje je ovisno o pojmovima i stanja koje je neovisno o pojmovima. To je nejasnoća koju treba razjasniti onaj koji će braniti *razinu stanja*. Izgleda vrlo prirodno zaključiti da su perceptivna stanja neovisna o pojmovima, dok su propozicijski stavovi ovisni na temelju toga što imaju različite tipove sadržaja. Ovakva vrsta objašnjenja nam nije dostupna ako držimo da percepcija i propozicijski stavovi imaju istu vrstu sadržaja.¹⁷

1.5. Zaključak

Ukratko, u ovom radu ću zastupati da postoji nepojmovni mentalni sadržaj iskustva na osobnoj razini. Pod osobnom razinom smatram da je sadržaj dostupan subjektu koji misli, drugim riječima, subjekt je svjestan tog sadržaja. Zastupat ću *razinu sadržaja* iz razloga što smatram da se sadržaj percepcije razlikuje od sadržaja propozicijskih stavova na više načina. Prema toj verziji, reći da je mentalni sadržaj nepojmovan znači reći da subjekt ne treba posjedovati pojmove koje teoretičari koriste prilikom navođenja uvjeta točnosti za taj sadržaj.

U sljedećem poglavlju ću pokazati argumente koji idu u prilog ovoj tezi i posebno ću istaknuti argument iz „finese zrnaca“. To je argument prema kojem naše perceptivno iskustvo daleko nadmašuje pojmovne kapacitete. Najčešće korišten primjer je kada naiđemo na objekt u kojem se vidi stotine nijansi neke boje. Ne možemo reći da posjedujemo pojmove za svaku nijansu određene boje i prema tome moramo zaključiti da postoji nepojmovni mentalni sadržaj. Pokazat ću da je McDowellov protuargument neuspješan i da je najbolji zaključak prihvaćanje ideje nepojmovnog mentalnog sadržaja u iskustvu.

¹⁷ Bermúdez, 2003.

2. Argumenti u prilog nepojmovnom sadržaju percepcije

2.1. Uvod

U sljedećem poglavlju ću prikazati na koji način se razmišljalo o sadržaju percepcije dok takve formulacije nisu dovedene u pitanje sa sve većim brojem radova o nepojmovnom mentalnom sadržaju. Prikazat ću doktrinu konceptualizma, prema kojoj sadržaj percepcije mora u potpunosti biti pojmovan. O konceptualizmu ću svakako više reći u poglavlju o McDowellu koji je jedan od glavnih zastupnika ove doktrine. Nakon kratkog pregleda konceptualizma ponudit ću tri argumenta koji idu u prilog ideji nepojmovnog sadržaja.

Moram napomenuti da se unutar rasprave može nazrijeti barem sedam većih argumenata koji napadaju doktrinu konceptualizma.¹⁸ Razlog zašto su odabrana tri argumenta u ovom radu jest što su ova tri najčešća i najbitnija. Tri argumenta o kojima će biti riječ jesu: argument iz finese zrnaca, argument iz bogatstva percepcije i argument iz učenja. Drugi razlog je zato što referiraju direktno na argumente i protuargumente od McDowella, glavnog zastupnika konceptualizma. Tako da unutar ovoga rada imamo zaokruženu cjelinu.

2.2 Kratki pregled konceptualizma¹⁹

Konceptualisti drže da je sadržaj ljudskog iskustva u potpunosti nepojmovan, dok nekonceptualisti ovo tvrdnju negiraju. Naša mentalna stanja imaju sadržaj: ona su reprezentacijska i reprezentiraju svijet na neki način. Sadržaj iskustva je pojmovan ukoliko moramo posjedovati i primijeniti pojmove da bi opisali sadržaj iskustva. U suprotnome, ne bi mogli uživati u tom iskustvu. Sadržaj iskustva je nepojmovan ako subjekt može imati iskustvo sa određenim sadržajem bez da posjeduje ili primjenjuje pojmove da bi adekvatno opisao taj sadržaj.²⁰“Iskustvo” ovdje igra ključnu ulogu: sadržaj iskustva jest sadržaj koji je dostupan na osobnoj razini, koja ulazi u pažnju svjesnog subjekta.²¹ Ovakva formulacija je unutar termina *razine stanja*, a ne *razine sadržaja*.

¹⁸ To su argumenti: (1) iz fenomenološkog bogatstva, (2) iz perceptivne diskriminacije, (3) iz kognicije novorođenčadi i životinja, (4) iz distinkcije između percepcije (iskustva) i sudova (misli), (5) iz distinkcije znanja: *znati kako* protiv *znati što*, (6) iz teorije o načinu na koji učimo pojmove, (7) iz teorije demonstrativnih pojmova. Ovako je argumente formulirao Robert Hanna (2011)

¹⁹ Eng: conceptualism. U nedostatku adekvatnog prijevoda dopustio sam ovakvu formulaciju. Na hrvatskom bi se možda moglo reći: Kratki pregled pojmovnosti, ali to mi nema smisla.

²⁰ Crane, 1992; Bermúdez 1995, 2007.

²¹ Bermúdez, 1995.

Tvrdnja da je sadržaj ljudskog perceptivnog iskustva u potpunosti pojmovna podrazumijeva da je reprezentacijski sadržaj iskustva u potpunosti ispunjen pojmovnim mentalnim reprezentacijama uključenim u percepciji. Drugim riječima, sadržaj perceptivnog iskustva je ograničen pojmovima koje netko posjeduje.²² Nekonceptualisti drže da je moguće da postoje reprezentacijski aspekti iskustva koji ne mogu biti specificirani sa pojmovima koje subjekt već posjeduje. Također drže da perceptivno iskustvo može nadmašiti pojmovne repertoare koje subjekt posjeduje.²³ Ukratko, konceptualisti drže da bi subjektovo iskustvo moglo reprezentirati objekt, svojstvo ili relaciju x , subjekt mora posjedovati i primijeniti pojam x .²⁴

Sada ću pokazati argumente koji dovode u pitanje konceptualizam.

2.3. Izazovi konceptualizmu i argumenti za nepojmovni sadržaj percepcije

Postoji niz argumenata koji idu u prilog nepojmovnom sadržaju iskustva. Ovdje ću pokazati tri glavna argumenta.²⁵

2.3.1. Argument "finese zrnaca"

Ovaj argument počiva na tvrdnji da naše perceptivno iskustvo može akomodirati ogroman, možda i beskonačan broj gradacija u perceptivnoj kvaliteti. Prema tome, sadržaj percepcije je *finije građen* od sadržaja propozicijskih stavova. Argument potječe od Evansa koji postavlja retoričko pitanje u kojem pita: razumijemo li doista prijedlog da posjedujemo toliko pojmova za boje koliko postoji nijansi koje smo sposobni razlikovati (diskriminirati).²⁶ Jasno je da možemo razlikovati mnogo više boja, nijansi i oblika nego što posjedujemo pojmove za imenovanje istih. Zamislimo se kako gledamo neku sliku na kojoj ima stotine nijansi crvene boje i svaka od njih je vrlo suptilno, ali svejedno različita. Drugim riječima, svaku je moguće perceptivno diskriminirati. Ako je sadržaj iskustva u potpunosti pojmovan, kao što drže konceptualisti, onda ne može postojati razlika u perceptivnom iskustvu bez razlike u pojmovima koje primjenjujemo na to iskustvo. S obzirom da moramo posjedovati pojmove da bi ih mogli primjenjivati, ne bi mogli reprezentirati perceptivne razlike bez posjedovanja adekvatnih pojmova. Tako prema konceptualistima, dok gledamo tu navedenu sliku na zidu, primjenjujemo stotine različitih pojmova crvene boje. No, kako argument kaže, nije

²² McDowell, 1994; Brewer, 1999.

²³ Heck, 2000; Kelly, 2001.

²⁴ Roskies, 2010.

²⁵ Više o njima: Heck, 2000; Kelly, 2001; Kelly, 2001; Byrne, 2005; Speaks, 2005; Roskies, 2008.

²⁶ Evans, 1982, str. 229.

plauzibilno da zapravo posjedujemo toliko pojmova crvene boje. Prema tome, ako možemo percipirati *finu građu* perceptualnih svojstava, a ne posjedujemo pojmove, konceptualizam mora biti u krivu.²⁷

2.3.2. *Argument bogatstva percepcije*

Argument iz bogatstva se poziva na činjenicu da naše iskustvo u svakom trenutku obiluje perceptivnim detaljima. Cijelo vizualno polje obiluje sa konturama, objektima, nijansama boja, sjenama itd. Također podvrgnuti smo zvukovima, taktilnim impresijama i ostalim osjetilima koja stalno ulaze u naše perceptivno iskustvo. Ako mi vizualno iskustvo nudi nešto slično slici i ako je vizualno iskustvo u potpunosti pojmovno, onda je nužno da posjedujem i primjenjujem tisuće pojmova u svakom određenom trenutku. Argument iz bogatstva je izazov konceptualizmu jer je potreban kapacitet za sinkronizirane pojmovne reprezentacije u istom trenutku. Jeli moguće da toliki broj pojmova bude istovremeno primijenjen i koji mehanizmi nam to omogućuju? (Roskies, 2010)

2.3.3. *Argument iz učenja*

Argument koji ide protiv konceptualizma se tiče našeg učenja pojmova. Jedna od ranih motivacija za nepojmovnim sadržajem iskustva se ticala objašnjavanja kako pribavljamo nove pojmove. (Peacocke 1992). Razvijen je argument koji pokazuje da bez nepojmovnog sadržaja, pojmovi sa perceptivnim sadržajem ne mogu biti naučeni.²⁸ Prema tome, negiranje postojanje nepojmovnog sadržaja vodi u neplauzibilni nativizam pojmova.

Ovo je ukratko argument. Započinjemo sa zahtjevnim gledištem pojmova, onakvim kakvim ga zastupaju konceptualisti. Prema zahtjevnom gledištu pojmovi mogu biti korišteni u aktivnom razmišljanju i razmišljanju koje je otvoreno refleksiji i preispitivanju. Učenje pojma sa perceptivnim sadržajem uključuje relaciju između mentalne reprezentacije i neke perceptivne kvalitete ili niza kvaliteta. Naučena mentalna reprezentacija, da bi bila pojam, mora biti korištena na osobnoj razini i osoba koja je naučila pojam mora biti svjesna njegova sadržaja. Prema tome, mora postojati objašnjenje kako subjekt može naučiti pojam. To objašnjenje će uključivati naučenu asocijaciju perceptivne kvalitete u iskustvu sa mentalnim simbolom. Na koji način je ta perceptivna kvaliteta povezana sa simbolom? Ta perceptivna kvaliteta ne može biti reprezentirana pojmom, jer ovdje govorimo o načinu na kojeg dolazimo do pojmova; u suprotnom slučaju pojam koji bi naučili ne bi bio novi pojam. Ako je sadržaj već reprezentiran pojmovno, ali ne sa korištenjem tog pojma, onda mora biti reprezentiran sa

²⁷ Evans, 1982; Brewer, 1999; Kelly, 2001; Roskies, 2010.

²⁸ Roskies, 2008.

drugim pojmovima. Prema toj verziji, da bi naučili sadržaj pojma, taj sadržaj prvo mora biti sastavljen od drugih pojmova. No, kompozicionalnost ne vrijedi kod perceptivnih pojmova. Izgleda da smo istrošili sve načine na koje perceptivni sadržaj kod iskustva učenja može biti pojmovan. Dakle, kada bi samo pojmovni sadržaj bio dostupan iskustvu, novi perceptivni pojmovi ne bi mogli biti naučeni- bili bi urođeni. No urođenost perceptivnih pojmova jest neplauzibilna.

S druge strane imamo plauzibilnu verziju kako pojmove učimo iz nepojmovnog perceptivnog sadržaja koja je konzistentna sa dokazima razvojnih studija koje se bave pribavljanjem pojmova. (Margolis 1998).

Prema tome, konceptualizam nam nudi neplauzibilnu verziju nativizma u dobivanju pojmova. Tako argument iz učenja nudi velik izazov konceptualizmu, vrlo drugačiji od finese zrnaca ili argumenta iz bogatstva. U sljedećem poglavlju ću prikazati na koji način formulira raspravu Jerry Fodor i na koji način je empirijske dokaze postavio unutar konteksta rasprave o nepojmovnom sadržaju.

2.4. Fodor o nepojmovnom sadržaju

Jerry Fodor je osnivač i vodeći teoretičar u razvoju reprezentacijske teorije uma (RTU) i njezine pod-teorije komputacijske teorije uma (KTU).²⁹ On je ideju nepojmovnog sadržaja uspio smjestiti unutar okvira svoje teorije i ponudio je empirijske dokaze za postojanje takve vrste sadržaja. U svojem radu pokazuje ideju nepojmovnog sadržaja na vrlo specifičan način i raspravlja da je plauzibilno da takva vrsta sadržaja ima eksplanatornu ulogu za određene vizualne i auditivne fenomene. Ako je Fodor u pravu, onda *a priori* argumenti da nepojmovni sadržaj ne može postojati nisu točni, barem oni argumenti koji se slažu sa Fodorovom karakterizacijom nepojmovnog sadržaja. S druge strane, prema Fodoru nepojmovni sadržaj ima vrlo ograničenu ulogu. Pojavljuje se samo u vrlo ranim fazama perceptivnog procesiranja, prije nego dođe u svijest. Ovakva vrsta formulacije se odnosi na podosobnu razinu razinu svijesti. U svakom slučaju Fodorova argumentacija se može povezati sa argumentom iz bogatstva percepcije. Način na koji će Fodor strukturirati raspravu kroz razliku ikoničkog i diskurzivnog se može gledati kao način na koji naša percepcija funkcionira. Tako unutar ikoničkih reprezentacija nalazimo cijelo bogatstvo informacija koje subjekt može konceptualizirati ukoliko posjeduje adekvatne pojmove.

Ustanovili smo da način na koji netko postavlja distinkciju pojmovnog i nepojmovnog ovisi o tome kako netko karakterizira pojmove i što je potrebno da bi ih posjedovao. Fodorova

²⁹ Eng: Representational theory of mind (RTM), computational theory of mind (CTM).

verzija pojmova je razvijena unutar okvira RTU. Prema toj verziji vjerovanja, misli, sjećanja, razmišljanje itd. su intencionalna stanja i procesi koji su ovisni o psihološkim zakonima sadržaja intencionalnog stanja.³⁰ Prema RTU, mentalna stanja su intencionalna jer uključuju reprezentacije koje posjeduju semantička svojstva (referencu, uvjete istinitosti itd.).³¹ Za Fodora su pojmovi konstituenti misli, a misli su reprezentacije u mediju jezika, LOT-u³². Pojmovi su mentalne riječi. Misli (i pojmovi) mogu biti svjesni ili nesvjesni; mogu biti na osobnoj razini (kao trenutne misli ili sjećanja) ili na pod-osobnoj razini (kao stanja sistema vizualnog ili jezičnog procesiranja koji su nedostupni svijesti). Riječi u LOT-u (i pojmovi) korespondiraju sa singularnim terminima, predikatima, logičkim terminima, itd. Po posjedovanju pojmova i individuaciji, Fodor je atomist. Ono što pojam čini pojmom jest njegova ortografija, sintaksa i referenca.³³ Atomist je po tome što tvrdi da referenca većine logički jednostavnih pojmova jest metafizički neovisna o referenci drugih pojmova. Tako je (metafizički) moguće posjedovati pojam KRAVA bez posjedovanja pojmova ŽIVOTINJA, MLIJEKO, ili bilo kojeg drugog pojma.

Tvrdnja da su pojmovi riječi u jeziku misli (LOT) ima važne posljedice na način na koji mislimo o misli ili razmišljanju. Jedna posljedica jest da se reprezentacije koje su nalik jeziku, kao što su misli, manifestiraju *sistemično*. To znači da ako osoba (ili podosobni modul) može reprezentirati (token) sa strukturom aRb (a je u relaciji R sa b), onda može i (token) bRa , i tako dalje, za druge sintaktičke strukture. Sljedeća posljedica je kompozicionalnost. Ako osoba može misliti aRb i cQd i posjeduje pojam konjunkcije onda može misliti $aRb \& cQd$. Sadržaj posljednje misli je funkcija sadržaja njegovih konstituenata. Sljedeća posljedica jest da su sintaktički strukturirane reprezentacije pogodne za komputaciju. Naprimjer, netko može komputirati aRb iz bRa . Prema komputacijskoj teoriji uma (KTU), mentalni procesi su komputacije nad sintaktički strukturiranim reprezentacijama.

Fodorova arhitektura uma sastoji se od modula i centralnog mehanizma za rezoniranje. Moduli imaju funkciju specifičnog procesiranja. Naprimjer, proizvodnja reprezentacija objekata u trodimenzionalnom prostoru iz reprezentacija dvodimenzionalne podloge. Centralni mehanizam za rezoniranje ulazi u rezoniranje samo oko generalnih stvari i izlazne informacije tih procesa su barem djelomično dostupne svijesti (Fodor izbjegava odgovor na

³⁰ Fodorov primjer: ako netko želi X i vjeruje da će čineći Z zadovoljiti svoju želju za X, onda će stvoriti intenciju da čini Z. Zakon je intencionalan jer čini vezu između psiholoških stanja i njihovih intencionalnih sadržaja.

³¹ Npr. stanje vjerovanja da je p funkcionalno stanje uključuje reprezentaciju da posjeduje sadržaj *taj p*.

³² Eng. LOT= language of thought, jezik misli.

³³ Pod ortografija se misli na sve što fizički razlikuje dva jednostavna termina jedan od drugoga.

pitanje što je svijest), dok kod modularnih procesa ne postoji nikakva dostupnost svijesti, iako izlazne informacije tih modula djeluju na svijest. Modularni i centralni mehanizmi imaju različite vokabulare jezika misli. Modul koji se bavi vizualnim procesiranjem može komputirati nad reprezentacijom koja reprezentira uzorke svjetlosti, dok centralni mehanizam za rezoniranje ne mora imati reprezentacije sa istim sadržajem. Prema tome, vizualni modul neke osobe može koristiti pojam koji nije dostupan osobi. Moduli komuniciraju jedan sa drugim (najčešće u jednom smjeru) i sa centralnim mehanizmom za rezoniranje.

Do članka kojim se trenutno bavimo (Fodor, 2007), moglo se pretpostaviti da Fodorov pogled pretpostavlja da su sve mentalne reprezentacije elementi LOT-a, da su pojmovne i prema tome subjekti komputacija. No u ovom članku Fodor sugerira da postoji takva vrsta reprezentacija koja nije pojmovna.³⁴

Fodor smatra da je rasprava oko nepojmovnih mentalnih reprezentacija u potpunosti empirijska. Kakva svojstva bi imale te reprezentacije, gdje bi ih trebali tražiti i kako ćemo znati kada smo našli ono što tražimo; sve su to empirijska pitanja. No ono što je posao filozofa u ovoj raspravi jest ocrtavanje posljedica tih istraživanja i formuliranje samog problema.

Fodor započinje sa ključnom pretpostavkom “reprezentacijske teorije uma”, a to jest da postoje pojmovne mentalne reprezentacije. Pojmovna reprezentacija jest *reprezentacija kao* (eng: representation as). Tako da bi reprezentirali Garfielda *kao* mačku to znači reprezentirati ga tako da spada u pojam MAČKA; reprezentirati Garfielda *kao* tako da spada u pojam MAČKA jest reprezentirati ga *kao* mačku; a misliti o Garfieldu *kao* o mački zahtijeva posjedovanje pojma MAČKA i primjenjivanje na Garfielda. (Fodor, 2007, str. 105)

Sljedeći korak nam je preformulacija pitanja “postoje li nepojmovne mentalne reprezentacije” u “mogu li postojati mentalne reprezentacije bez *reprezentiranja kao*?” Naprimjer, “reprezentira X” je vrlo transparentno oko supstitucije termina na poziciju X; no “reprezentira X kao F” nije transparentno za postavljanje termina na poziciju “F”. Ako “ta mačka” reprezentira tu mačku i ako je ta mačka Garfield, onda “ta mačka” reprezentira Garfielda. No “ta mačka” reprezentira mačku *kao* tu mačku, ne slijedi da “ta mačka” reprezentira Garfielda. Tako je semantička distinkcija između *reprezentiranja* i *reprezentiranja kao* ista kao i distinkcija između *viđenja* i *viđenja kao*. (eng. *seeing* and *seeing as*). Moguće je *vidjeti* mačku bez da ju vidimo kao mačku, ali nemoguće je *vidjeti* tu mačku *kao* tu mačku, bez da ju *vidimo kao* mačku. Prema RTU (reprezentacijskoj teoriji uma)

³⁴ Balog, 2009.

vidjeti X zahtijeva samo mentalnu reprezentaciju X, dok *vidjeti X kao F* zahtijeva primjenjivanje X mentalnoj reprezentaciji koja izražava pojam F. Vidjeti zahtijeva reprezentaciju; vidjeti kao zahtijeva reprezentaciju kao.

Tako preko RTM možemo doći do nepojmovnog *viđenja*. Ako postoji *vidjeti bez vidjeti kao*, onda imamo nepojmovno viđenje. Drugim riječima, ako imamo *viđenje*, bez *viđenje kao*, onda postoji “perceptivno dano”.

Ono što Fodor naglašava, u suprotnosti sa epistemološkim tradicijama, jest da nepojmovni sadržaj može biti na podesobnoj razini, te da ne mora biti svjestan i dostupan subjektu. Otvoreno je pitanje da sadržaj reprezentacije ne može biti odvojen od njezine dostupnosti svijesti. To može biti zato jer je veza između sadržaja i opravdanja vjerovanja nerazdvojna. Također je otvoreno pitanje da veza između sadržaja i inferencijalne uloge je nerazdvojna jer sadržaj jest konstrukcija inferencijalne uloge. Na takav način, ideja mentalne reprezentacije koja je *dana* (eng: given) prije nego inferirana i koja je nesvjesna, jest kontradikcija. No, Fodor ne vidi zašto mentalni sadržaj koji je unutar nesvjesnih procesa prepoznavanja formi u nekom umu, ne bi bio u drugom umu (ili u istom umu samo u drugom trenutku) dostupan svjesnim mehanizmima.³⁵

2.5. Fodorova strategija

Fodor predstavlja ikoničke reprezentacije i kaže da je empirijski moguće da se kao takve javljaju u percepciji. Također, njihova priroda je takva da reprezentiraju nepojmovno. Takva vrsta reprezentacije ima sličnost sa slikom.³⁶

Prva pretpostavka je da su ikonično i diskurzivno dva međusobno isključujuća načina reprezentiranja. Druga je da su sve vrste reprezentacija kompozicionalne. Reprezentacija je kompozicionalna ako i samo ako su njezina sintaktička struktura i semantički sadržaj determinirani sintaktičkom strukturom i semantičkim sadržajem njezinih dijelova. Kompozicionalnost je potrebna u svakoj teoriji mentalnih reprezentacija jer su misao i jezik produktivni i sistematični, a oba svojstva počivaju na kompozicionalnosti. Produktivnost se temelji na sposobnosti formiranja beskonačnog broja reprezentacija, a sistematičnost se temelji na činjenici da posjedovanje neke reprezentacije omogućava, na sistematski način, posjedovanje druge reprezentacije. Na primjer, ako netko ima reprezentaciju da „je danas sunčano i da će sutra padati kiša“, onda on ima reprezentaciju „danas je sunčano“. U

³⁵ Fodor, 2007.

³⁶ No nisu sve ikone slike. Fodor daje primjer grafa koji reprezentira distribuciju imovine kod stanovnika.

sljedećem djelu ćemo vidjeti na koji način Fodor strukturira pitanje oko postojanje nepojmovnog sadržaja.

2.6. Ikoničke i diskurzivne reprezentacije

Vrsta nepojmovne reprezentacije na koju Fodor misli jest ono što on zove „ikonička“ reprezentacija. Na takav način on i definira ikoničke reprezentacije, preko „principa slike“³⁷:

(PS) Ako je P slika X-a, onda su dijelovi P-a slike dijelova X-a. (Fodor 2007, str, 108)

Generalna ideja jest da je reprezentacija R-a je ikonička ako i samo ako svaki dio reprezentira dio onoga što R reprezentira. Pojasnimo na primjeru koji nam nudi Balog: dio (komadić) da Vincieve *Posljednje večere* može reprezentirati dio apostola, stola ili nečeg drugog. „dio“ u ovom smislu jest „prostorni dio“. Fodor razlikuje ovo sa „diskurzivnim“ reprezentacijama, klasom koja uključuje pojmovne i lingvističke reprezentacije. Fodor primjećuje da ikonička reprezentacija, za razliku od diskurzivne ne posjeduje kanoničku dekompoziciju. Lingvistička reprezentacija rečenice, naprimjer, *Juda je apostol* dekomponira se u subjekt i predikat. Ali sliku se može rezati u beskonačnost, niti jedan komadiće neće biti više kanonički od drugog. Fodor također kaže da slike nemaju konstituente- samo dijelove.³⁸

Jedna od ključnih točaka o ikoničkim reprezentacijama jest da iz razloga što ne posjeduju logičku formu, ne uključuju principe individuacije. Pogledajmo njegov primjer:

Fotografija može pokazivati tri žirafe u polju; ali može i pokazivati obitelj žirafa; ili čudan broj bakinih najdražih životinja; ili broj bakinih najdražih čudnih životinja; ili dio polja koji je nastanjen sa jednom od ili sa svim navedenim životinjama. Bez sumnje, sigurno se možemo složiti oko toga kako interpretirati takvu fotografiju; to činimo u svjetlu bilo kojeg projekta na kojem trenutno radimo. No to nije relevantno u sagledavanju; ono što je važno jest da diskurzivni simbol (pojam) „tri žirafe u polju“ specificira scenu relativnu prema pojmovima kao TRI, ŽIRAFA, U i POLJE. A fortiori, um koji ne posjeduje ove pojmove ne može iskoristiti taj simbol da bi reprezentirao scenu. S druge strane, kod ikoničkih reprezentacija: moguće je, naravno, vidjeti tri žirafe u polju bez posjedovanja pojma ŽIRAFA, itd. Niti nije potrebno uzeti sliku tri žirafe u polju; kamera i film će biti dovoljni. (Fodor 2007, str. 110).

³⁷ Eng: picture principle (PP).

³⁸ Balog, 2009, str. 315.

Ono na što Fodor cilja u ovome tekstu jest da su konstituenti ili pojmovi „tri žirafe u polju“ singularni termini, generalni termini i kvantifikatori. Aparatura singularnih termina, generalnih termina i kvantifikatora pretpostavlja ontologiju, a time i principe individuacije za tu ontologiju.³⁹ U ovome slučaju ontologija pretpostavlja postojanje žirafa.

Ikoničke reprezentacije nisu sastavljene od singularnih termina, generalnih termina i kvantifikatora. One ne posjeduju kanoničku dekompoziciju u imena i predikate, i time ne pretpostavljaju nikakvu ontologiju. Ikona „tri žirafe u polju“ nosi informaciju da su tri žirafe u polju, ali kao dio kaosa drugih informacija. Naprimjer, postoje vratovi i rogovi određenih oblika; mračnije osvijetljeni i svjetliji dijelovi; dio žirafinih usta i komadića lišća koje jede; drvo koje se možda nalazi na slici itd. Fotografija (ikona) ne *reprezentira* žirafe *kao* takve – ona samo reprezentira. Osoba koja posjeduje pojmove ŽIRAFa, TRI, POLJE, itd., može pogledati sliku i izvući iz nje informacije, odnosno obuhvatiti pojmovima sliku kao takvu da reprezentira tri žirafe u polju. No onda je posrijedi proces primjenjivanja pojmova⁴⁰. Netko tko ne posjeduje ove pojmove može formirati vizualnu reprezentaciju koja nosi informacije koje su sadržane unutar slike, ali ta osoba neće moći izvući informacije iz slike na razini pojmova. Drugim riječima, netko tko ne posjeduje pojmove ŽIRAFa, TRI, POLJE itd., neće moći prepoznati da je slika o tri žirafe koje su na polju.

Fodorov argument za postojanje ikoničkih mentalnih reprezentacija uključuje fenomen koji psiholozi nazivaju „efekt predmeta“. (Fodor, 2007, str. 111). Efekt predmeta je posljedica pojmovnog (diskurzivnog) reprezentiranja informacije. Ako je informacija reprezentirana sa rečenicama sastavljenim od imena a1, a2, ..., itd, i predikatima P1, P2, ..., itd. onda povećanje broja imena i predikata povećava količinu informacija i povećava broj procesiranja koje je potrebno da bi izvukli informacije iz mnoštva reprezentacija. Naprimjer, broj osoblja na odsjeku za filozofiju nekog sveučilišta. Uzmimo primjer procesiranja u kojem moramo reći broj ljudi sa odsjeka sa crvenom bojom kose. Naravno, što ima više ljudi na odsjeku, to će više procesiranja trebati napraviti. To je ono što zovemo „efekt predmeta“.

Prema tome, što dulje traje procesiranje reprezentacija to je samo dokaz da je informacija reprezentirana pojmovno. Prema Fodoru, ovo ne vrijedi za ikoničke informacije.

Uzmimo za primjer fotografiju odsjeka za filozofiju nekog sveučilišta. Odgovoriti na pitanje koliko ljudi ima crvenu boju kose ne zahtijeva vremenski period, može se učiniti trenutačno. Dovoljno je da stavimo filter preko fotografije koji će nam ostaviti samo traženu boju ili detalj. Vremenski gledano, svejedno je ima li pet ljudi crvenu kosu ili dvadeset pet.

³⁹ Balog, 2009, str. 316.

⁴⁰ Eng: conceptualisation.

Prema Fodoru, ako neka mentalna reprezentacija nema efekt predmeta, onda se može zaključiti da je dobar kandidat za ikoničku reprezentaciju.⁴¹

U tablici 1 ćemo pokazati ilustraciju Fodorovih filozofskih koraka. Najprije, on želi riješiti problem nepojmovnog sadržaja u okviru svoje reprezentacijske teorije uma. Zatim, prema Fodoru, problem postojanja mentalnih stanja s ne-konceptualnim sadržajem je problem postojanja reprezentacija koje imaju nepojmovni sadržaj. Nadalje, on argumentira da su kontrasti A, B, C ekvivalentni.

A.		
Konceptualne reprezentacije	Protiv	Ne-konceptualne reprezentacije
B.		
Reprezentacije koje reprezentiraju kao (representing as)	Protiv	Reprezentacije
C.		
Diskurzivne reprezentacije	Protiv	Ikoničkih reprezentacija

Tablica 1

Dakle, prema Fodoru, problem postojanja ne-konceptualne reprezentacije može se formulirati kao problem postojanja ikoničke reprezentacije

Konkretno, on nudi četiri glavna razlikovna svojstva ikoničkih reprezentacija. Ove značajke su ilustrirane u tablici 2. Dakle, na kraju, problem postojanja nepojmovnog sadržaja je problem postojanja reprezentacija koje imaju ova svojstva.

Diskurzivne reprezentacije	Ikoničke reprezentacije
1a. Imaju „kanoničku dekompoziciju“: one imaju dijelove koji doprinose različito njihovoj sintaksi i semantici.	1b. Nemaju „kanoničku dekompoziciju“: one nemaju dijelove koji doprinose različito njihovoj sintaksi i semantici.
2a. S obzirom na 1a, one imaju logički oblik.	2b. S obzirom na 1b, one nemaju logički oblik.
3a. S obzirom na 2a, one mogu izraziti	3b. S obzirom na 2b, one ne mogu

⁴¹ Balog, 2009, str. 317.

negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane, hipotetske, modalne propozicije.	izraziti negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane, hipotetske, modalne propozicije
4a. Imaju ontološke obveze: načela individuacije.	4b. Nemaju ontološke obveze: bez načela individuacije.
5a. S obzirom na 4a, one su osjetljive na efekt predmeta“ (“item effect”).	5b. S obzirom na 4b, nisu osjetljive na „efekt predmeta“ (“item effect”).

Tablica 2

Sada kada je postavljen „filozofski posao“ Fodor predlaže da pokušamo pronaći unutar kognitivnih znanosti neke eksperimente koji će pokazati da postoje takve reprezentacije koje nisu osjetljive na „efekt predmeta“

2.7. Empirijski dokazi za postojanje nepojmovnog sadržaja

Do sada je učinjen sljedeći filozofski posao: „Počeli smo sa distinkcijom pojmovnih i nepojmovnih reprezentacija. Zatim smo to pitanje zamijenili sa distinkcijom *reprezentiranja kao i reprezentiranja*, koje konačno mijenjamo sa pitanjem postojanja ikoničkih i diskurzivnih reprezentacija. To nam je omogućilo da pitanje postoje li nepojmovne mentalne reprezentacije za pitanje postoje li mentalne reprezentacije koje su ikonične. Sljedeći korak je bio pokazivanje da ikoničke reprezentacije nemaju principe individuacije (jer nemaju logičnu formu) za njihove domene interpretacije. Tako dolazimo do posljednje zamjene gdje pitanje „Postoje li nepojmovne reprezentacije?“ postaje „Postoji li mentalni fenomen u kojem su reprezentacija i individuacija odvojene?“. Ako postoje, onda imamo dokaz za postojanje nepojmovnih mentalnih reprezentacija.⁴²

Fodor tvrdi da postoje vizualni i auditivni procesi koji uključuju reprezentacije, ali ne i „efekt predmeta“. Njegov primjer uključuje rad Bele Julesz (Julesz, 1971) i njegovih kolega. Rad uključuje kompjuterski generirane ekrane sa parovima vizualnih stimulusa, od kojih se svaki sastoji od niza nasumično postavljenih točaka.⁴³

Dva niza u paru izgledaju identično na prvi pogledi, ali lokacija nekih točaka je malo odmaknuta od drugih točaka. Pod stereoskopskom prezentacijom (svaki par je prezentiran jednom oku), takvi stimulusi proizvode moćnu iluziju trodimenzionalnosti. Pozadina pomaknutih točaka izgleda kao da dolazi iz zajedničke pozadine.⁴⁴

⁴² Fodor, 2007, str. 110.

⁴³ Balog, 2009, str. 317.

⁴⁴ Fodor, 2004, str. 20.

Fodor primjećuje da razmještaj točaka mora nekako biti registriran u subjektivim senzorskim reprezentacijama s obzirom da su senzorne reprezentacije jedini stimulus dostupan subjektu. Ako bi subjekt zaboravio informacije o tome da su neke točke pomicanje, onda ne bi bilo nikakve iluzije. Ne samo da je činjenica o pomicanju registrirana, već informacije u senzornim reprezentacijama su registrirale i magnitudu pomicanja, jer udaljenost na koju su se točke pomicale samo jača iluziju.⁴⁵

Informacija koja je očuvana mora biti dostupna mehanizmima perceptivne analize. Vizualni sistem je morao usporediti reprezentaciju koja je dana stimulusom lijevom oku, sa reprezentacijom stimulusa koja je dana desnom oku, tako da bi mogao nekako determinirati koje točke su bile pomicanje.

Postoje razlozi za sumnju da su ove reprezentacije na neki način pojmovne. S obzirom da je dubina iluzije trenutačna i može biti plod stimulusa sa tisuće točaka, količina informacija koja bi trebala biti registrirana i procesirana da bi načinili točnu procjenu jest prevelika da bi bila moguća. I ono što je još bitnije, kada bi detektirali svako pomicanje točke i reprezentirali ga, onda bi imali efekt predmeta. No, ovdje ga nemamo; nije slučaj da što više točaka imamo, teže je doći do iluzije. Ono što se događa jest da ikoničke, nesegmentirane impresije od oba oka predstavljene negdje u vizualnom sistemu.⁴⁶

Drugi eksperiment koji Fodor razmatra je proveo George Sperling 1960. godine. (Sperling 1960). Sperling je koristio tahistoskop za pronalaženje informacija sadržanih u podražajima (unutar ograničenog i točno mjenog vremena). Rezultati tih eksperimenata su naveli Spearlinga o mogućnosti postojanja ikoničke memorije. To je vrsta kratkoročnog pamćenja, gdje se informacija zadržava za vrlo kratko vrijeme.

Ispitanicima je bio prezentiran slajd koji sadrži tablicu sa slovima, kao u tablici 3, za kratko vrijeme (50 ms).

A	X	B
M	V	C
T	D	R

Tablica 3

Zatim, subjektima su postavljena pitanja o tome koliko i koja slova su vidjeli. Ispitanici su odgovarali sa samo tri-četiri od devet slova koja su vidjeli. Na primjer, subjekt može zapamtiti da je vidio slova, M, V, D i R koja pripadaju različitim redovima.

⁴⁵ Fodor, 2004, str. 21.

⁴⁶ Fodor, 2004, str. 21.

Međutim, u proceduri koja se naziva „djelomično izvješće“ (eng: partial reprot) istraživači su uvježbavali subjekte kako registrirati (izvijestiti) određeni dio stimulusa tijekom percepcije drugog stimulusa. Na primjer, subjekti su naučili da dok gledaju tablicu i slušaju zvuk trebaju pratiti ove upute:

Ako zvuk ima visoki ton, napišite slova koja su u prvom redu tablice.

Ako zvuk ima srednji ton, napišite slova koja su u drugom redu tablice.

Ako zvuk ima niski ton, napišite slova koja su u trećem redu tablice.

U takvim uvjetima, subjekti su se mogli sjetiti sva tri slova istom retku. Na primjer, ako dok gledaju tablicu 4 čuju srednji ton, mogu točno zapisati da su vidjeli slova: M, V, i C. Dakle, Sperling je pretpostavio da, u određenom vremenskom intervalu, postoji ikonička memorija svih slova.

Prema Fodoru, to pokazuje da postoje ikoničke reprezentacije koje nisu osjetljive na "efekt predmeta". Osim toga, Fodor tvrdi da ikonička reprezentacija u kratkoročnom pamćenju treba imati sadržaj, štoviše, subjekt koji ih obuhvaća pojmovima uspijeva biti točniji od puke slučajnosti. Dakle, ova mentalna stanja bi trebala nositi informacije o stimulusima.

2.8. Zaključak

Ponudjeni eksperimenti dokazuju da postoji u ranim fazama perceptivnog procesiranja informacija koja je nepojmovna i onda „dana“ (eng: given) mentalnim mehanizmima koji *izvlače* iz nje informaciju u pojmovnoj formi. Fodor od početka napominje da je ovo pitanje čisto empirijske prirode i postoji li „dano“ nije stvar kojom se filozofi mogu baviti. S druge strane, ako postoji „dano“ onda će to stvoriti mnoge probleme filozofima koji drže a priori da dano ne može postojati i da sav sadržaj mora biti pojmovan. Ti filozofi će morati revidirati svoje teorije u duhu empirijskih istraživanja na koje je Fodor ukazao. Ovdje nam se nazire zašto je Fodor nazvao svoj članak „Revenge of The Given“, jer izgleda da se „dano“ (given) vraća u mnogo jačem obliku, tj. empirijski dokazanom. Mnogi filozofi smatraju da se pojam „danog“ izbacio iz filozofije i da više nema smisla raspravljati o tome. Prema tome, izgleda da će „dano“ dobiti svoju osvetu.

3. John McDowell protiv nepojmovnog sadržaja

3.1. Uvod

U sljedećim poglavljima ću pokazati na koji način John McDowell strukturira raspravu oko nepojmovnog sadržaja. Za početak ću prikazati McDowellovu epistemologiju, odnosno na koji način izbjegava dvije pozicije koje ne mogu dati odgovore (prema njemu) za opravdanje perceptivnih sudova; a to su mit danog i koherentizam. McDowell rješenje vidi u vraćanju na kantovsko shvaćanje o kooperativnosti receptivnosti i spontanosti. Također, McDowell nudi argumente protiv nepojmovnog sadržaja kako ga je konstruirao Gareth Evans u svojoj poznatoj knjizi *The Varieties of Reference*. Evansov argument je kasnije nazvan i argumentom iz bogatstva iskustva, tako da unutar sljedećih poglavlja ću prikazati najutjecajniju raspravu za prihvatanje konceptualizma. Također McDowell pokazuje da Evansova formulacija percepcije nužno upada u mit danog.

3.2. McDowellova epistemologija

Za uvod u McDowellovu epistemologiju ću se poslužiti riječima Miyahare Katsunoria (2009) o mogućnosti empirijskim misli. To će biti prvi korak u formiranju McDowellove koncepcije:

John McDowell je jedna od ključnih figura u raspravi oko (ne)pojmovnosti perceptivnog sadržaja. On zastupa poziciju pojmovnosti perceptivnog sadržaja, prema kojoj perceptivni sadržaj mora biti u potpunosti pojmovan. Ova tvrdnja je posljedica transcendentnog argumenta koji se tiče mogućnosti empirijskih misli. Da bi misao bila empirijska, ona mora biti usmjerena prema svijetu i to nam mora biti dostupno u iskustvu. Drugim riječima, misao mora biti točna ili netočna, ovisno o načinu na koji je svijet doživljen. Sve dok naše misli ciljaju na ispravnost sudova i na ispravljanje našeg sustava vjerovanja, empirijske misli su odgovori na doživljeni svijet. (Miyahara, 2009, str. 3)

Kada kažemo da možemo revidirati naš sustav vjerovanja prema načinu na koji doživljavamo svijet, onda kažemo da su naše empirijske misli odgovori na doživljeni svijet. Naprimjer, možemo zamisliti da osoba čita knjigu u sobi i odjednom mu zazvoni telefon. S druge strane linije prijatelj joj kaže da vani pada kiša. Nakon toga osoba vjeruje da vani pada kiša. No, zamislimo da osoba izađe van i vidi da kiša više ne pada. Nakon toga postaje očito

da je vjerovanje „kiša pada“ krivo. Kada ne bi mogli revidirati sustav vjerovanja na ovakav način, čak i ako vjerovanje sadrži u sebi nešto empirijski netočno, misli ne bi bile usmjerene prema svijetu.

S obzirom na naše kognitivne sposobnosti svijet doživljavamo kroz iskustvo, ili ako ćemo koristiti terminologiju koju koristi Kant: suočavamo se sa svijetom kroz senzibilnu intuiciju. Empirijske misli su odgovori na doživljeni svijet jer naše iskustvo ima moć da nametne sustavu vjerovanja revidiranje. Zato McDowell posuđuje poznatu frazu od Quinea „tribunal iskustva“. Naše iskustvo igra ulogu tribunala (suda) koji dodjeljuje presude mislima (u smislu jesu li točne ili netočne) i naš se sustav vjerovanja revidira prema donesenim presudama. Dakle, da bi empirijske misli bile moguće, naše iskustvo mora biti u mogućnosti dati opravdavajuće razloge istinitosti ili neistinitosti mislima, inače ne bi uopće mogli reprezentirati svijet. Drugim riječima, naše iskustvo mora stajati u racionalnoj relaciji sa mislima.⁴⁷

U knjizi „Mind and World“⁴⁸, McDowell postavlja dijalektičku opoziciju između dva položaja i predlaže svoj „srednji“ put. Te pozicije su koherentizam i „mit danog“ i obje –bilo implicitno ili eksplicitno- pretpostavljaju postojanje nepojmovnog sadržaja percepcije.

Koherentizam Donalda Davidsona reže nit između empirijske misli i stvarnosti jer drži da je empirijski sadržaj (osjetilne impresije, rezultati stimulacija osjetilnih organa) irelevantan za *opravdavanje* empirijskih vjerovanja. Prema njegovoj poziciji, vjerovanja mogu biti opravdana samo sa drugim vjerovanjima, dok je uloga iskustvenog sadržaja osjetila unutar *pribavljanja*⁴⁹ empirijskih vjerovanja. Dakle, ne postoje temeljna vjerovanja i opravdanje bilo kojeg vjerovanja je stvar do koje razine je vjerovanje koherentno sa drugim vjerovanjima neke osobe ili sustava.⁵⁰ Davidson eksplicitno povezuje sudbinu empiricizma sa sudbinom dualizma sheme(pojmovne sheme) i sadržaja, koju pobija argumentima paralelno sa Sellarsovim napadom na Mit danog. Prema McDowellu koherentizam ne prihvća racionalno vanjsko ograničenje na mišljenje i prema tome nema mjesta za empirijske misli u potpunosti.⁵¹

S druge strane stoji „mit danog“. Prema „mitu danog“ misli mogu *dosegnuti* stvarnost, ali nedostaje racionalna veza između iskustva i misli. Tako, opet nije moguće objasniti kako iskustvo može biti opravdavajuće za empirijske misli. Argument ide otprilike ovako: kada

⁴⁷ Miyahara, 2009, str. 3.

⁴⁸ McDowell, 1996.

⁴⁹ Eng: acquisition.

⁵⁰ Honderich, 1995, str. 465.

⁵¹ McDowell, 1996, str. 46.

karakteriziramo neku epizodu ili stanje kao *znanje*, ne podrazumijevamo empirijski opis tog stanja ili epizode; mi to stanje ili epizodu samo stavljamo u „logički prostor razloga“⁵². Logički prostor razloga je sastavljen od pojmova sa kojima opravdavamo i unutar kojeg smo u mogućnosti objasniti što netko govori. Unutar *logičkog prostora razloga* spadaju pojmovi kao što su ZNANJE.

Osim *logičkog prostora razloga* postoji i *logički prostor prirode*. Najbolji primjer logičkog prostora prirode jesu domene u kojima operiraju prirodne znanosti i najbolje se može opisati sa prirodnim zakonima. Ako iskustva shvatimo kao impresije vanjskoga svijeta onda ćemo iskustvo staviti u *logički prostor prirode*. Očito je da tribunal iskustva ne može biti unutar logičkog prostora prirode jer unutar njega nema normativnih tendencija, niti tendencija za objašnjavanjem neke koncepcije tako da ju uspoređujemo jednu sa drugom, kao što je to unutar logičkog prostora razloga. Ovo je pad u „naturalističku pogrešku“ jer da bi mogli formirati relaciju koja će nam dati razloge ono što je u relaciji mora biti pojmovno. U ovom slučaju imamo pojmovno unutar logičkog prostora razloga i nepojmovno unutar logičkog prostora prirode, tako da relacija ne može postojati. Tako padamo u Mit danog, misli operiraju nad onime što nam se prikazuje u percepciji, drugim riječima pojmovni kapaciteti operiraju nad nepojmovnim sadržajem. McDowellovim riječima:

Mit danoga nam može dati samo ekskulpacije tamo gdje bi trebalo biti opravdanje⁵³. (McDowell, 1996, str.46)

Kako bi izbjegao „pasti“ u bilo koju od ovih opozicija, McDowell uvodi ideju pojmovnog iskustva i to kroz Kantov način shvaćanja prirode empirijskog znanja. Sada ćemo pokazati na koji se način McDowell referira na Immanuela Kanta.

3.3. McDowell i Kant

Ključna misao koja će u ovom slučaju vezati Kanta i McDowella jest ona o kooperaciji receptivnosti i spontanosti. Njegovo gledište o pojmovnom sadržaju se temelji na Kantovoj epistemologiji i njegovoj teoriji sudova.⁵⁴ Tako se posjedovanje i upotreba pojmova temelje na spontanosti koja je opća mentalna sposobnost za kreativno kombiniranje naših reprezentacija. Iz metafizičke perspektive, spontanost uključuje izvršavanje mentalne

⁵² Eng: Logical space of reasons.

⁵³ Eng: „...Myth of the Given, which offers at best exculpations where what we need is justifications“.

⁵⁴ Za više o Kantovoj teoriji sudova i McDowellovom kontekstu dobro je pogledati (Hanna, 2011).

uzročnosti koja se ne temelji na prethodnoj uzročnosti. Drugim riječima, spontanost je sloboda.⁵⁵ . McDowellovim riječima:

Originalna kantovska misao jest da je empirijsko znanje rezultat kooperacije receptivnosti i spontanosti. (Ovdje „spontanost“ može jednostavno biti oznaka za umiješanost pojmovnih kapaciteta.) [...] receptivnost ne čini čak niti primjetno zasebnu kontribuciju ovoj kooperaciji. Relevantni pojmovni aparati su korišteni u receptivnosti, a nisu korišteni na nekim prethodnim isporukama receptivnosti. Trebali bi razumjeti ono što Kant zove „intuicijom“ ne kao dobivanje ekstrapojmovnog Danog, nego kao stanje koje već posjeduje pojmovni sadržaj.⁵⁶ (McDowell, 1996, str. 9)

Prema toj interpretaciji, sadržaji perceptivnog iskustva nisu dobiveni samo sa osjetilnim intuicijama kao operacijama receptivnosti, već su i strukturirane pojmovnim kapacitetima kao operacije spontanosti. Drugim riječima, perceptivno iskustvo dobiva sadržaj kroz nerazdvojnu kooperaciju između spontanosti i receptivnosti.

Ono čemu se McDowell protivi jest pozicija koju bi se moglo opisati na jednostavniji način ovako: ne bi smjeli razmišljati na način da se nepojmovni sadržaj prvo prikazuje u iskustvu, a onda pojmovni aparati nad njim operiraju i na kraju je formirana empirijska misao. Trebali bi radije razmišljati da su pojmovni kapaciteti aktualizirani u iskustvu (spontanost je aktualizirana u receptivnosti) i da takva kooperacija oblikuje empirijsku misao. Pogledajmo ovu ideju na jednostavnom primjeru koji je ponudio Heck (2007, str. 117). Ako imamo žutu šalicu ispred sebe na stolu, mi znamo da je ona žute boje. Zašto se vjerovanje da je šalica žute boje računa kao znanje? Izgleda da mora postojati neka poveznica sa perceptivnim iskustvom, jer ja *vidim* šalicu i *vidim* da je žute boje. Kakva je onda relacija između mene i žute šalice? Relacija se vidi u glagolu *vidjeti* prema propoziciji, u ovom slučaju propoziciji da je šalica žuta. Prema tome možemo reći da je percepcija neka vrsta propozicijskog odnosa, kao što je i vjerovanje. Dakle, vjerovanje i percepcija su oboje vrsta propozicijskog odnosa, samo što su

⁵⁵ McDowell, 1994, str. 46-47.

⁵⁶ Korišten slobodan prijevod. Original glasi: The original Kantian thought was that empirical knowledge results from a co-operation between receptivity and spontaneity. (Here “spontaneity” can be simply a label for the involvement of conceptual capacities.) [...] receptivity does not make an even notionally separable contribution to the co-operation. The relevant conceptual capacities are drawn on *in* receptivity [...]. It is not that they are exercised *on* an extra-conceptual deliverance of receptivity. We should understand what Kants calls “intuition” – experiential intake- not as bare getting of an extraconceptual Given, but as a kind of occurrence or state that already has conceptual content.

različiti na mnogo načina. Prema McDowellu, time što vidim da je šalica žuta imam razlog i opravdanje za to vjerovanje. Nije potrebna nikakva inferencija o sudu moga iskustva, jedino što moram napraviti jest uvesti sadržaj perceptivnog stanja u kogniciju da bi vjerovao tome. To znači da ne postoji ništa u subjektovu sadržaju perceptivnog iskustva što nije moguće obuhvatiti pojmovima (čak i da postoji nešto takvo, ne bi moglo igrati ulogu u mišljenju).

McDowell smatra da je sa ovim potezom izbjegao „mitu danoga“ na način da je postavio tvrdnju da ne postoje kognitivno relevantne nepojmovne, „proto racionalne“ epizode koje su u pozadini vjerovanja. Također, zadržao je vezu između misli i stvarnosti tvrdeći da nam perceptivna iskustva (kod Kanta: osjetilne intuicije) prezentiraju objekte.^{57 58}

U svakom slučaju ovdje ćemo pretpostaviti da je McDowellova verzija Kanta ispravna, a čak i ako nije, pretpostavit ćemo da se McDowellova verzija može braniti sama za sebe. Tako da ću u sljedećem dijelu pokazati u kratkim crtama osnove McDowellova konceptualizma koncentrirajući se na dio koji će biti relevantan za našu raspravu.

3.4. McDowellov konceptualizam

Da bi empirijske misli bile moguće, naše iskustvo mora biti u mogućnosti dati opravdavajuće razloge istinitosti ili neistinitosti mislima, inače ne bi uopće mogli reprezentirati svijet. Drugim riječima, naše iskustvo mora stajati u racionalnoj relaciji sa mislima.⁵⁹

McDowell tvrdi da se iz ovoga može zaključiti da je naše perceptivno iskustvo pojmovno, jer racionalne relacije postoje samo između stvari koje imaju pojmovni sadržaj. Tako kaže u jednoj rečenici:

Kada doživljavamo iskustvo pojmovni kapaciteti su korišteni u receptivnosti, a nisu korišteni na nekim prethodnim isporukama receptivnosti.⁶⁰ (McDowell, 1996, str. 10)

Tako se možemo vratiti na primjer šalice. Kada vidimo šalicu čaja na stolu mi imamo pojmovne kapacitete aktualizirane u tom iskustvu (iskustvu *viđenja* šalice čaja na stolu). Kada

⁵⁷ Tomaszewska, 2011, str. 85.

⁵⁸ Na ovim temeljima McDowell gradi svoju ideju. No, postoje autori koji dovode u pitanje McDowellovu interpretaciju Kanta. Tako naprimjer Hannah Ginsborg (2008, str. 74) na temelju Kantove ideje imaginacije, tvrdi da prema Kantu percepcija je praćena sa „svijesti o normativnosti“ koja potječe iz razumijevanja, ali koja ne pretpostavlja nikakvo posjedovanje pojmova. S druge strane, Robert Hanna u nizu članaka pokušava pokazati da se Kanta može čitati kao da je imao ideju o nepojmovnom sadržaju. On se poziva na Kantovu teoriju o intuicijama. (Hanna, 2003, 2005, 2011). Također, valja i spomenuti odgovore na ove napade, a jedan od njih je članak od Brady Bowmana 2011.

⁵⁹ Miyahara, 2009, str. 3.

⁶⁰ Korišten je moj slobodan prijevod. Engleski izvornik glasi ovako: When we enjoy experience conceptual capacities are drawn on *in* receptivity, not exercised *on* some supposedly prior deliverances of receptivity.“

ne bi postojali pojmovni kapaciteti aktualizirani u iskustvu, ne bi mogli stvoriti nikakvo vjerovanje (u ovom slučaju da je šalica čaja na stolu). Razlog tome je što se formiranje vjerovanja može dobiti samo kroz pojmove. Ukoliko bi iskustvo bilo nepojmovno, nikada ne bi mogli stvoriti vjerovanje o iskustvu. Drugim riječima, mora postojati pojmovna veza između receptivnosti u percepciji i spontanosti u kogniciji.

Iako su, prema McDowellu, misao i iskustvo produkti naših pojmovnih kapaciteta, bilo bi krivo misliti da ih on poistovjećuje. Misli su aktivne, dok je iskustvo pasivno. Što znači da možemo odlučiti sami za sebe koju misao ćemo imati, ali ne možemo odlučiti koju vrstu percepcije ćemo uživati. McDowell drži da ova razlika pokazuje dva načina na koja naši pojmovni kapaciteti operiraju. Prema toj ideji, dok su naši pojmovni kapaciteti aktivno korišteni u mislima, samo su pasivno aktualizirani u iskustvu.⁶¹

Razlika se sastoji u tome jeli neki stav determiniran prema trenutnom pojmovnom sadržaju ili nije. McDowell smatra perceptivni sadržaj kao vrstu pojmovnog sadržaja koje je pasivno dano bez nekog aktivno determiniranog stava prema tom sadržaju. Njegovim riječima:

Netko može imati iskustvo koje mu otkriva da su stvari takve-i-takve bez da vjeruje da su stvari takve-i-takve.⁶² (McDowell, 2005, str. 6)

Prema tome, vjerovanja se možemo odreći aktivnim mijenjanjem stava prema sadržaju vjerovanja, ali ne možemo odbaciti svoje perceptivno iskustvo sa mijenjanjem stava prema sadržaju tog perceptivnog iskustva. Naprimjer, ne možemo izbjeći iskustvo iluzija koliko god da negiramo iluzorni sadržaj prezentiran u percepciji. McDowell misli da činimo perceptivne sudove sa stavom *prihvatanja*⁶³ prema perceptivnom sadržaju iskustva.⁶⁴

McDowellov argument je fokusiran na epistemološko pitanje o tome kako dobivamo dokaz za vjerovanja i prosudbe o svijetu. Možemo simplificirati njegov argument na ovaj način:

1. Samo stanja sa pojmovnim sadržajem mogu pružati razloge za vjerovanja.
2. Perceptivno iskustvo pruža razloge za perceptivna vjerovanja.

Dakle:

⁶¹ McDowell, 2000, str. 9-13.

⁶² Korišten je moj slobodan prijevod. Engleski izvornik glavi ovako: One can have an experience that reveals to one that things are thus and so without coming to believe that things are thus and so“ (McDowell, 2005, str. 6)

⁶³ Eng: *endorsement*

⁶⁴ McDowell, 1996, str. 49

3. Perceptivno iskustvo ne može imati nepojmovni sadržaj.

U prvoj premisi je riječ o spontanosti koja je uvjet za posjedovanje i upotrebe pojmova. Također, spontanost je uključena u aktivno reflektivno mišljenje o razlozima za vjerovanja ili djelovanja. Stoga, subjekt može imati mentalna stanja sa pojmovnim sadržajem samo ako ih može koristiti u prosuđivanju toga što treba vjerovati i kako treba djelovati.

Pojmovi su povezani racionalnim odnosima. Tako, naprimjer, kada trebamo opravdati neko vjerovanje. Zamislimo da subjekt X vjeruje da je šalica žute boje. To vjerovanje mu može služiti kao razlog za sljedeće vjerovanje, a to jest da je šalica obojana. Veza između dva vjerovanja jest racionalno opravdana pojmovima koji su korišteni u vjerovanju. U ovom slučaju postoji inferencijalni odnos između pojma ŽUTO i pojma OBOJANO.

U drugoj premisi McDowell povezuje receptivnost sa spontanosti. Prema McDowellu, bez receptivnosti koja je pasivna, spontanost ne bi mogla usvojiti znanja o svijetu. Kada bi postojala samo spontanost onda bi imali totalnu slobodu i tako ne bi mogli funkcionirati u svijetu, no receptivnost je ta sposobnost da na nas svijet utječe u iskustvu. Tako je naša spontanost ograničena receptivnosti.

Tako dolazimo do treće premise da perceptivno iskustvo ne može imati nepojmovni sadržaj jer onda nam ne bi ništa značilo. Rezoniranje esencijalno sadrži pojmovni sadržaj. Ako razlozi za vjerovanje moraju biti u potpunosti pojmovni, onda niti jedan nepojmovni element unutar perceptivnog iskustva ne bi mogao kontribuirati razlozima za to vjerovanje.

Tako McDowellov konceptualizam možemo opisati ovim riječima: ono što jest esencijalno jest da iskustvo ima sadržaj koji poziva u operaciju, u senzibilnost, kapacitete koji su elementi spontanosti. Ti isti kapaciteti moraju moći biti korišteni u sudovima i to od njih zahtijeva da su racionalno povezani sa cijeli sistemom pojmova i koncepcija sa kojima neki subjekt raspolaže prilikom konstantne aktivnosti prilagođavanja razmišljanja prema iskustvu. Način na koji McDowell koristi ideju spontanosti od Kanta ima zahtjevna traženja od koncepcije pojma. Esencijalno je za pojmovne kapacitete da mogu biti korišteni u aktivnom razmišljanju, razmišljanju koje je otvoreno refleksiji i preispitivanju.

3.5. Argument protiv „fineze zrnaca“ perceptivnog iskustva

Jedan od glavnih protuargumenata konceptualizma protiv ideje nepojmovnog sadržaja jest onaj koji sadrži demonstrativne pojmove. Prikazat ću argument na način na koji je McDowell odgovorio Garethu Evansu (1982), filozofu koji uvod nepojmovni sadržaj u analitičku

filozofiju. Ovaj argument jest paradigmatički argument na većinu napada protiv konceptualizma. Prikazao sam ga već u poglavlju: argument finese zrnaca.

Prema Evansu, pojamni sadržaj ima ulogu u stvaranju sudova baziranih na percepciji čiji je sadržaj nepojmovan. Kad netko stvori sud na bazi iskustva, on se *pomiče* iz nepojmovnog sadržaja u pojamni. Evansovim riječima:

Informacijska stanja koja subjekt dobiva kroz percepciju su nepojmovna. Sudovi bazirani na takvim stanjima nužno uključuju konceptualizaciju: u promjeni iz perceptivnog iskustva prema sudu o svijetu (najčešće iskazanog u verbalnoj formi), subjekt koristi osnovne pojamne vještine. (...) Proces konceptualizacije ili suđenja premješta subjekta iz jedne vrste informacijskog stanja (sa sadržajem jedne vrste, nepojmovnim sadržajem) u drugo, kognitivno stanje (sa sadržajem druge vrste, pojamnim sadržajem). (Evans, 1982, str 227)

Nepojmovna informacijska stanja o kojima Evans govori su rezultat onoga što naziva informacijski sustav.⁶⁵ To je sistem kapacitete koji su korišteni kada skupljamo informacije o svijetu kroz osjetila (percepciju), kad dobivamo informacije od drugih kroz komunikaciju i kad se prisjećamo informacija kroz vrijeme (memorija).⁶⁶

Prema Evansu, operacije informacijskog sistema su primitivnije od pojamnih vještina koje koristimo prilikom stvaranja sudova ili vjerovanja. McDowellovom terminologijom: operacije informacijskih sistema su primitivnije nego operacije spontanosti.

Perceptivna iskustva su stanja informacijskog sistema koja posjeduju sadržaj koji je nepojmovan. No Evans ne izjednačava iskustvo i perceptivno informacijsko stanje. Upravo suprotno, insistira da perceptivna informacijska stanja sa nepojmovnim sadržajem nisu perceptivna iskustva- nisu stanja svjesnog subjekta. Prema Evansu, stanje perceptivnog informacijskog sistema se može nazvati iskustvom samo kada je taj nepojmovni sadržaj dostupan razmišljanju, primjenjivanju pojmova i rezoniranju. Drugim riječima, samo ako je nepojmovni sadržaj dostupan spontanosti koja može racionalno stvarati ili odbacivati sudove bazirane na perceptivnom stanju.

Ono što impresionira Evansa jest detaljnost koju sadržaj iskustva posjeduje. On tvrdi da detalji koji su prikazani u sadržaju iskustva ne mogu biti u potpunosti obuhvaćeni pojmovima osobe koja doživljava ta iskustva. Evans ovo postavlja kroz pitanje: „Razumijemo li zahtjev

⁶⁵ Evans, 1982, 122.

⁶⁶ Evans, 1982, 122-9.

da posjedujemo toliko pojmova za boje koliko sjenki boja možemo osjetilno diskriminirati?⁶⁷ Ovaj zahtjev se shvaća kao poziv na postojanje nepojmovnog sadržaja.

McDowell kaže da Evans sugerira da je naš kapacitet pojmova za boje mnogo grublji nego naša mogućnost da diskriminiramo sjene. Radi toga nismo u mogućnosti obuhvatiti finoću detalja iskustva boja. Ono što time Evans misli reći jest da su pojmovi kapaciteti povezani sa ekspresijama za boje kao što su „crvena“, „zelena“, „bordo“ ili „nebesko plava“. Prema Evansu, očito je da postoje mnoge nijanse boja koje ne mogu biti obuhvaćene pojmovima za boje koje mi posjedujemo. No, McDowell pita: zašto bi trebali nečije pojmovne aparate s kojima obuhvaćamo boje ograničiti na fraze kao što su „crvena“, „zelena“ itd. Moguće je da dođemo do pojma sjene neke boje i to je svatko od nas učinio mnogo puta u životu. Zašto ne bi rekli da smo u potpunosti opremljeni pojmovnim aparatima koji mogu obuhvatiti svaku diskriminaciju boje, bez obzira na to kako nam se predstavlja u iskustvu. U mogućnosti smo dati lingvističku ekspresiju kao što je „ta boja“ i pokazati na nijansu. Takav demonstrativni pojam u potpunosti obuhvaća svu finoću boje.

Da bi u potpunosti zadovoljili zahtjevna traženja od pojmova moramo biti u mogućnost operirati sa sadržajem demonstrativnog pojma i McDowell kaže da je to moguće. U prisustvu određene boje mi ju obuhvaćamo ekspresijom „ta sjena“ što omogućuje da imamo pojam-zato što ćemo odmah imati uvjete istinitosti i moći ćemo koristiti taj pojam u rezoniranju, makar na samo kratko vrijeme. Ono što ovdje igra ulogu jest prepoznavajući aparat koji se javlja u iskustvu i koji je u potpunosti pojmovan.⁶⁸

Ako su nam takvi prepoznavajući aparati pojmovni, onda je odgovor na Evansovo pitanje znatno drugačiji nego što je on pretpostavio. Istina je da nemamo dovoljno pojmova za sve sjene koje smo sposobni diskriminirati, ali ako imamo demonstrativni pojam za sjenu onda su naše pojmovne moći u potpunosti adekvatne da bi obuhvatile iskustvo boje i svom njenom bogatstvu.

Postoji još jedna linija argumentacije u kojoj se McDowell ne slaže sa Evansom. Prema McDowellu, Evans pokušava postaviti zajedničke značajke ljudi i ostalih životinja na takav način da oduzme ljudima ono što ih razlikuje od životinja i bavi se sa onime što ostane. Tako prema Evansu kada maknemo operacije spontanosti, čovjek ostaje sa nepojmovnim perceptivnim iskustvom. To je, prema Evansu, način na koji životinje doživljavaju svijet. No McDowell, kaže da je to krivi način razmišljanja i da nas je takav način već odavno odveo u „mit danog“. Prema McDowellu, razlika između ljudi i ostalih životinja je već u samom

⁶⁷ Evans, 1982, str. 229.

⁶⁸ McDowell, 1996, str.56-57.

iskustvu, odnosno na načinu na koji doživljavamo svijet. Ljudska bića imaju unutar iskustva već mehanizme spontanosti i to je način na koji smo povezani sa svijetom. Na kraju, Evans nam nudi samo još jednu verziju mita danog; prema njemu subjekti primjenjuju spontanost na perceptivno (nepojmovno) dano, a McDowell je već pokazao koju opasnost to nosi za mogućnost empirijskih misli.⁶⁹

3.6 Zaključak

Ovime završavam McDowellovu viziju konceptualizma. Ukratko, kod McDowella se mogu pronaći dvije linije argumentacije koje predstavljaju izazov teoriji nepojmovnog mentalnog sadržaja. Prva linija ima temelje unutar epistemologije i kaže nam da nepojmovni mentalni sadržaj ne može biti opravdanje za stvaranje perceptivnih vjerovanja. Ukoliko nepojmovni mentalni sadržaj postoji on za nas ništa ne može značiti. Druga linija je usmjerena protiv argumenta iz „finese zrnaca“. McDowell koristi termin demonstrativnih pojmova pomoću kojih se može obuhvatiti sva finesa i bogatstvo perceptivnog iskustva. Prema McDowellu, ne moramo se ograničiti samo na konkretne pojmove koje posjedujemo već možemo koristiti (i koristimo stalno) demonstrativne pojmove kao što su „ova sjena“ ili „ova nijansa“.

U sljedećem poglavlju ću razmotriti na koji način odgovaraju zastupnici nepojmovnog mentalnog sadržaja. Točnije, prikazat ću argumente od Fodora i Roskies koji imaju uporište u empirijskim istraživanjima i pokazuju da obje McDowellove linije argumentacije nisu uspješne.

⁶⁹ McDowell, 1997, str. 63-64.

4. Obrana nepojmovnog mentalnog sadržaja

4.1. Uvod

U sljedećim poglavljima ću pokazati da je obrana konceptualizma kojeg prezentira John McDowell neodrživa. Prvo ću pokazati argument koji nam predstavlja Adina L. Roskies i usmjeren je protiv prirode demonstrativnih pojmova. Drugi argument koji ću pokazati je od Jerrya Fodora koji pokazuje da je moguća kauzalna veza između nepojmovnog i pojmovnog mentalnog sadržaja na način da nam ta veza pruža razloge, a ne samo „ekskulpacije“ (isprike) kako kaže McDowell. Smatram da Fodor i Roskies imaju zajedničku komponentu unutar svoje argumentacije; a to je posjedovanje empirijskih dokaza i uporišta u empirijskim istraživanjima. Upravo je to razlog zašto smatram da McDowellova pozicija ne može biti ispravna.

4.2. Demonstrativni pojmovi ne mogu braniti konceptualizam

Konceptualistički odgovor na argumente koji idu u prilog nepojmovnom mentalnom sadržaju poziva se na demonstrativne pojmove. Kao što sam pokazao, McDowellova obrana od argumenta iz „finese zrnaca“ i „argumenta iz bogatstva“ jest da se sadržaj iskustva može opisati demonstrativnim pojmom bez obzira na njegovo bogatstvo i finesu. Tako kad pokažemo na „ovaj oblik“ ili „ovu sjenu“ mi verbalno obuhvaćamo svu dubinu iskustva. No ovi demonstrativni pojmovi se razlikuju od standardnih pojmova jer su kratkotrajne dinamičke strukture koje gube svoje integritet nedugo nakon što prođe iskustvo. Naime, da bi mogli koristiti demonstrativne pojmove kao što su „ovaj oblik“ ili „ova sjena“ moramo biti u blizini onoga što označavamo.

Naprimjer, ako vidimo paket crvenih jagoda u kojem postoji stotine, možda i tisuće nijansi crvene boje, ne možemo ga obuhvatiti pojmom CRVENO. Izgleda da bi to bilo besmisleno. No, McDowell smatra da bi bilo besmisleno ograničiti naše pojmovne aparate samo na one pojmove koje asociramo sa verbalnim ekspresijama kao što su npr. „crveno“. Prema njemu, određenu sjenu u tom paketu jagoda možemo jednako dobro reprezentirati pokazujući na „ovu sjenu“. Tako smo, barem na kratko vrijeme uspjeli reprezentirati svo bogatstvo i finoću tog sadržaja.⁷⁰

⁷⁰ McDowell, 1996, str.56-57.

No, prema Roskies, ovakav odgovor ne može biti zadovoljavajući. Konceptualisti time nisu pokazali je sadržaj iskustva pojmovan, već da sadržaj iskustva uvijek može biti pojmovan. Ovo je vrlo važna razlika jer jedino što McDowell pokazuje jest da iskustvo uvijek *može* biti obuhvaćeno pojmovima koji obuhvaćaju finoću zrnaca i bogatstvo percepcije. No konceptualisti imaju mnogo teži zadatak. Na njima je da pokažu da iskustvo ovisi o pojmovnom sadržaju reflektiranom u našim demonstrativnim pojmovima. Drugim riječima, oni moraju pokazati da je sadržaj iskustva pojmovan.

Znanstvena istraživanja pokazuju da ovakva obrana konceptualizma ne može biti održana. Istraživanja koja se vezuju na prirodu pažnje pokazuju da je konceptualistički odgovor sa demonstrativnim argumentima zapravo sjeme uništenja konceptualizma.⁷¹

4.3. Demonstrativne ekspresije i demonstrativni pojmovi

Termin „demonstrativni pojam“ se često koristi među teoretičarima pojmovnog i nepojmovnog sadržaja, no prema Roskies, nitko još nije dao potpun izvještaj što je to demonstracijski pojam.⁷²

Roskies započinje analizu sa demonstrativnim ekspresijama. To su lingvistički izrazi koji su usmjereni na direktno referiranje, kao što je naprimjer „ovo“ ili „taj F“. Da bi imali dobru demonstraciju moramo imati ono što se demonstrira, tako da bi mogli fiksirati sadržaj. Dakle, samo izricanje fraze nije dovoljan uvjet za stvaranje dobre reprezentacije. Da se vratimo na primjer od McDowella; kada kažemo „ova sjena“ nismo izrazili dobru demonstraciju. Da bi demonstracija bila dobra lingvistički izraz mora pratiti demonstracija -najčešće pokazivanje rukom- sjene na koju mislimo.

Da bi ilustrirao što Roskies želi pokazati: zamislimo sad osobu koja pokazuje „ovu nijansu crvene“ na objektu koji je zelene boje. Može li se za takvu demonstraciju reći da nije valjana? Izgleda da ispravna demonstracija zahtijeva intencionalnu akciju prema onome na što želimo referirati i to na način da je moguće izdvojiti objekt ili svojstvo koje demonstrator želi pokazati. Ukoliko intencionalan pokret ne uspijeva u izdvajanju željenog objekta ili svojstva, onda imamo demonstraciju koja nije uspjela.

Roskies nastavlja tako da lingvističke demonstracije povezuje sa pojmovnim. Demonstrativni pojmovi su mentalno analogni lingvističkim demonstracijama. Da bi demonstrativan pojam bio ispravan on mora fiksirati referencu pojma i to je semantičko pravilo koje mora biti zadovoljeno. No, prema Roskies, tu nastaje problem jer mi smo

⁷¹ Roskies, 2010, str. 112-119.

⁷² Roskies, 2010, str. 119.

sposobni razmišljati o nečemu za što ne posjedujemo odgovarajući termin. Također sposobni smo razmišljati o nečemu i bez da pokazujemo rukom u tom smjeru. Tako kad susretnemo neki objekt kojeg nismo sposobni opisati riječima, mi ga svejedno intencionalno obuhvaćamo. Tako dolazimo do fokusiranja pažnje.

Kada vidimo neki objekt za kojeg ne posjedujemo pojmove mi fokusiramo pažnju na njega i intencionalnog ga obuhvatimo. Za Roskies, fokusiranje pažnje je mentalna analogija fizičkoj demonstraciji. Mi usmjeravamo pažnju prema svim senzornim modalitetima, svojstvima ili relacijama, baš kao što lingvističke demonstracije mogu referirati na sve navedeno. Demonstrativni pojmovi imaju referenta i dobivaju sadržaj iz njega, te mogu pogriješiti u referiranju, baš kao i lingvističke demonstracije.

Razlika između demonstrativnih pojmova i lingvističkih demonstracija jest što su lingvističke demonstracije ekspresije govornog jezika korištene za komunikaciju s drugima, dok su demonstrativni pojmovi elementi misli i dostupni su samo onome koji razmišlja. No da bi mogli formirati lingvističku demonstraciju potreban nam je demonstrativan pojam. Pogledajmo što se misli pod ovime nad primjerom od Roskies:

Zamislamo dvoje ljudi kako sjede na nekom brdu, gledajući na planine. Da bi osoba razumjela što druga misli kada pokazuje „onu planinu“, mora fokusirati svoju pažnju na planinu koja je pokazana. Demonstracijski pojmovi nisu korišteni u komunikaciji, ali su ključni u komunikaciji, jer preko njih razumijemo demonstrativne ekspresije. Da bi razumjeli lingvističke demonstracije moramo posjedovati demonstrativne pojmove. (Roskies, 2010, str. 122)

Da ukratko rekapituliramo što kaže Roskies: da bi formirali demonstrativni pojam potrebna nam je demonstracija. Ta demonstracija mora uključivati fokusiranje pažnje na ono što je demonstrirano i da bi demonstracija bila uspješna, čin fokusiranja pažnje mora biti intencionalan.⁷³

4.4. Formiranje demonstrativnog pojma zahtijeva nepojmovni sadržaj

Za formiranje argumenta poslužit će se formalnim načinom koji je uvela Roskies. Cilj tog argumenta je pokazati da formiranje demonstrativnog pojma zapravo mora uključivati nepojmovni mentalni sadržaj. Time demonstrativni pojmovi koji su bili u službi

⁷³ Roskies, 2010, str. 119-122.

konceptualizma sada postaju još jedan dokaz za postojanje nepojmovnog mentalnog sadržaja u percepciji. Roskies ovako formira argument:

1. Formiranje demonstrativnog pojma zahtijeva demonstraciju.
2. Relevantna demonstracija u formiranju demonstrativnog pojma jest svojevrijedno (intencionalno) fokusiranje pažnje.
3. Intencionalno fokusiranje pažnje uključuje reprezentacijski sadržaj iskustva.
4. Da bi bio odgovor na argument iz učenja, takav reprezentacijski sadržaj ne može uvijek biti pojmovan.
5. Dakle, formiranje novih demonstrativnih pojmova koji su prikladni uz argument iz učenja moraju uključivati fokusiranje pažnje na sadržaje iskustva koji su nepojmovni. (2010, str. 123):

Roskies smatra da je treća premisa kontroverzna i da će upravo na njoj konceptualisti pružati otpor. No upravo za tu premisu imamo potporu iz znanosti i filozofije.⁷⁴

Roskies kaže da su znanstvena istraživanja pokazala da pažnja uključuje niz različitih selektivnih procesa koji operiraju na različitim razinama. Također kaže je poznato da postoje dva različita mehanizma za usmjeravanje pažnje.⁷⁵ Pažnja može biti automatski usmjerena na slučajni stimulus iz okoline, ili može biti usmjerena intencionalno od strane subjekta. Tako da s jedne strane imamo automatski proces, a s druge usmjereni i voljni proces.⁷⁶ Egozogeni (automatski ili vegetativni) se događa kada nam nešto uđe u vizualno polje i kada nam se pažnja usmjeri na taj stimulus. Primjer koji može ilustrirati ovo jest: dok hodamo ulicom zamišljeni, pažnju nam može zaokupiti truba automobila koja signalizira da smo na krivom mjestu i u krivo vrijeme. S druge strane, endogena ili voljna pažnja se događa kada usmjerimo svoju pažnju na određeni objekt u perceptivnom svijetu. Naprimjer, kada smo u kupovini pa usmjerimo svu pažnju na jedan objekt.

Roskies napominje da ono što je nama važno za temu su endogeni procesi pažnje zato što formiranje demonstrativnih pojmova uključuje intencionalni pomak percepcije. Demonstracije nam se ne događaju, one su intencionalne.

⁷⁴ Roskies, 2010, str. 124.

⁷⁵ Posner, 1994.

⁷⁶ Mack and Rock, 1998, str. 243.

Roskies postavlja pitanje: nad čime pažnja operira, odnosno, koje su jedinice pažnje? I dobiva odgovor iz znanstvenih istraživanja o pažnji. Mislilo se da pažnja operira na lokacijama u prostoru, kao da projektiramo svoju pažnju na prostor⁷⁷ No, Roskies pokazuje da su nedavna istraživanja pokazala da pažnja može biti bazirana na objekte i na svojstva.⁷⁸ Naprimjer, možemo usmjeriti pažnju na točno određeni tip boje ili oblika.⁷⁹

Prema Roskies, no što je nama važno u ovim studijama jest da prepoznamo relevantne forme pažnje za argumente o demonstrativnim pojmovima, koji su voljno usmjereni, fokusirani, bazirani na objekte ili svojstva. Da bi mogli operirati sa demonstrativnim pojmovima moramo usmjeriti pažnju prema onome na što referiramo.⁸⁰

Formiranje demonstrativnog pojma, prema Roskies, je proces koji može biti objašnjen i mora postojati nešto u iskustvu što omogućuje formiranje demonstrativnih pojmova. Roskies pokazuje priču sa djetetom koje je ispunilo svoju crtanku kao analogiju za formiranje demonstrativnih pojmova. Preko ove analogije se vidi apsurdnost neprihvatanja nepojmovnog sadržaja percepcije.

Zamislamo da nekoj osobi pokažemo ispunjenu crtanku sa prekrasnim ilustracijama. Ilustracije su takve da je dijete samo trebalo bojati unutar označenih linija i paziti da ih ne prelazi sa bojom. Kada bi osoba kojoj je crtanka pokazana pitala kako je moguće da su crteži tako predivni, ne bi imali previše problema sa odgovorom. Dijete je dobilo praznu crtanku i moralo je fokusirati svoju pažnju na to da ostane unutar označenih linija (pretpostavimo također da dijete ima i dobre motoričke sposobnosti). Ovo objašnjenje je slično naturalističkom objašnjenju koje Roskies daje o tome kako su demonstrativni pojmovi formirani.

S druge strane imamo alternativno objašnjenje. Prema tom objašnjenju linije su bile nevidljive djetetu i dijete je počelo bojati. Kada je završio sa bojanjem linije su se pojavile same od sebe. Izgleda da u ovom slučaju ne možemo imati niti jedno normalno objašnjenje. Roskies tvrdi da svatko tko nije spreman prihvatiti treću premisu spada u drugu kategoriju objašnjenja. Objašnjenje prema kojem ljudi crtaju u magičnu bojanku sa nevidljivim linijama. Konceptualisti moraju tvrditi da osobe koje formiraju nove demonstrativne pojmove moraju intencionalno odabrati nešto iz svoje okoline bez da imaju svjestan pristup granicama i

⁷⁷ Treisman and Gelade, 1980.

⁷⁸ O'Craven, Downing 1999; Scholl 2002; Liu, Slotnick 2003.

⁷⁹ Za još opširnije o ovoj temi vidi: Corbetta i Miezin, 1991; Groh i Seidemann, 1996; O Craven i Rosen, 1977; O Craven i Downing 1999; Kanwisher i Wojciulik, 2000, O Craven i Kanwisher, 2000; Seiffert i Somers, 2003, Freiwald i Kanwisher 2004.

⁸⁰ Roskies, 2010, str. 124-125

svojstvima toga što su odabrali. Oni koji brane magičnu bojanku ne mogu objasniti kako su crteži ispalili tako savršeno; jer da nismo bili svjesni linija unutar bojanke ne bi mogli objasniti tako dobro crtanje. Analogno tome, onaj koji opovrgava postojanje nepojmovnog sadržaja u iskustvu ne bi mogao objasniti kako nastaju demonstrativni pojmovi. Formiranje demonstrativnog pojma, kao što je bojanje u bojanki, jest prirodni fenomen koji mora priznati prirodno objašnjenje. Objašnjenja koja ne zastupaju magiju moraju priznati nepojmovni sadržaj iskustva.⁸¹

Prema ovome, konceptualisti moraju priznati postojanje nepojmovnog sadržaja ili prihvatiti nativizam. Prema nativističkoj verziji, zastupnici nepojmovnog mentalnog sadržaja bi zastupali da imamo urođene demonstrativne pojmove jer ne postoji drugi način na koji bi došli u posjed nekog pojma nego kroz proces učenja. U sljedećem poglavlju ću prikazati drugi argument, a to je onaj koji napada McDowellovu koncepciju epistemologije, odnosno ono što sam nazvao prvom linijom argumentacije, protiv nepojmovnog mentalnog sadržaja.

4.5. Fodorova obrana nepojmovnog sadržaja

U ovom poglavlju ću pokazati Fodorov odgovor na McDowellovu koncepciju epistemologije. McDowell tvrdi da nepojmovne reprezentacije ne mogu biti temelji perceptivnih sudova jer opravdanje je relacija između sadržaja, a sve što je nepojmovno ne može imati sadržaj. Tako s jedne strane imamo *domenu uzroka*, a s druge strane *domenu razloga*. Tako prema McDowellu, kauzalna objašnjenja perceptivnih sudova mogu pružiti najviše „ekskulpacije (isprike) tamo gdje tražimo opravdanja“.⁸² Fodor smatra da su takvi a priori argumenti prilično ograničavajući i pokazuje da su krivi.

Fodor smatra da imamo jako dobre empirijske dokaze o predpojmovnim, ikoničkim reprezentacijama. Prema tome, ne možemo reći da su opravdanja relacije između sadržaja reprezentacija sa pojmovnim sadržajem, kada nam dokazi govore suprotno. Prema Fodoru, sadržaj nepojmovnih mentalnih reprezentacija bi mogao biti dobar temelj za perceptivna vjerovanja. Vratimo se na njegov primjer sa žirafama: slika nosi informaciju da postoje tri žirafe, dvanaest nogu, tri žirafina vrata itd. Iako je sama ikonička reprezentacija nepojmovna, kao što smo pokazali; osoba koja posjeduje pojmove ŽIRAFI, TRI, VRATA itd. dobiva

⁸¹ Roskies, 2010, str.127.

⁸² McDowell, 1996, str.46.

određene informacije iz slike. Naprimjer, da na slici postoje tri žirafe. Njegovo opravdanje, a ne ekskulpacija, će biti da je vidio na slici tri žirafe.⁸³

Prema Fodoru, pitanje na koji način ikoničke reprezentacije mogu biti obuhvaćene pojmovima je vrlo teško, ali upravo to jest ono na čemu radi psihologija percepcije. No, zasada ne postoji ništa na putu da informacije prenesene ikonički ne mogu biti temelj perceptivnim vjerovanjima. Ne postoji niti jedan ispravan način na koji bi trebali primijeniti pojam, npr. ŽIRAFa. Da bi osoba primijenila pojam ŽIRAFa na žirafu, ne treba biti osjetljiv na neki normativni kriterij. Drugim riječima, primjena pojmova na informaciju koja potječe iz ikoničke reprezentacije nije vođena a priori racionalnim normama koje se sastoje od posjedovanja pojmova.

Fodor ima primjedbu da epistemolozi ne reaguju na to kako percepcija radi, zato jer oni već posjeduju normativne kriterije. Ono na što bi se trebali ugledati jesu deskriptivni kriteriji.⁸⁴

Smatram da je važnost ovog argumenta utemeljena na njegovoj empirijskoj podlozi. Zastupnici konceptualizma, poput McDowella, imaju prije svega epistemološke motivacije za svoje tvrdnje, dok ovdje imamo rezultate eksperimentalnog istraživanja. Vjerovanje da niti jedno slovo (npr. M) nije prezentirano u tablici je opravdano sa perceptivnim iskustvom osobe. Fodor pokazuje da je to iskustvo bazirano na ikoničkoj reprezentaciji i time je nepojmovno. Nepojmovne mentalne reprezentacije mogu pružiti opravdanja, a ne samo isprike kako kaže McDowell. Prema tome, teorija znanja koja uključuje kauzalna objašnjenja je plauzibilna.

4.6 Zaključak

Smatram da McDowell nije uspio odgovoriti na sve argumente i da debata ide u smjeru zastupnika nepojmovnog sadržaja. To se dogodilo kada je Roskies pokazala da demonstrativni pojmovi ne mogu biti obrana na sve. Vrlo je slikovito opisala situaciju kada je rekla da je *panacea*⁸⁵ konceptualista (pritom misleći na demonstrativne pojmove) zapravo njihov trojanski konj. Usmjerila se na prirodu pažnje (kao i u fenomenološkoj obrani

⁸³ Fodor 2007, str. 115.

⁸⁴ Fodor 2007, str. 114-115.

⁸⁵ Božica lječenja iz grčke mitologije. Pod tim izrazom se smatra na hipotetički lijek za sve bolesti.

nepojmovnog sadržaja kod Miyahare) i pokazala da je potreban nepojmovni sadržaj prilikom stvaranja novih pojmova. Smatram da se tu zaista dogodio posljednji slom konceptualizma.

Druga argumentacija koja ide protiv konceptualizma jesu empirijski dokazi koje nam je prikazao Fodor (2007). Fodor je pokazao da McDowellov a priori argument o prirodi percepcije ne može biti ispravan i da time konceptualizam nije valjan. Iako zastupnici ideje nepojmovnog sadržaja (i ja među njima) nisu baš previše oduševljeni Fodorovim nalazima, jer time je nepojmovni sadržaj ograničen unutar vrlo male vremenske jedinice i tek treba pokazati važnost tih nalaza, ne može se proturječiti prirodi.

Iako smatram da je McDowell pružio filozofski jako dobro artikuliranu argumentaciju, njegova konceptualistička vizija percepcije ne može biti točna.

Možda najvažnija činjenica unutar rasprave su zahtjevi koje treba zadovoljiti da bi pokazali ispravnost svog pogleda. Bermúdez je zajedno sa još nekolicinom autora (među njima i Roskies) primijetio da se prilikom rasprave o demonstrativnim pojmovima ne raspravlja o tome jeli sadržaj percepcije pojmovan, već može li biti pojmovno specificiran. Ukoliko se pokaže da demonstrativni pojmovi mogu obuhvatiti svu finoću zrnaca, rasprava nije završila, nego tek počinje za konceptualiste. Njihov je zadatak pokazati da je sadržaj percepcije u potpunosti pojmovan, a ne možemo li adekvatno pojmovima obuhvatiti taj sadržaj.

Smatram da sam unutar ograničenja ove rasprave uspio pokazati da ideja nepojmovnog mentalnog sadržaja opisuje jedan od načina na koji doživljavamo svijet.

Literatura

- Balog, K. 2009. „Jerry Fodor on non-conceptual content.“ *Synthese* (2009) 170:311-320
- Bermúdez, J. L. 1995. „Nonconceptual content: From perceptual experience to sub-personal computational states“. *Mind & Language*, 10(4), 333-369.
- Bermúdez, J. L. 2003. „Nonconceptual Mental Content.“ [stranica posjećena: 15.07.2012]. <http://plato.stanford.edu/entries/content-nonconceptual/> .
- Bermúdez, J. L. 2007. “What is at Stake in the Debate on Nonconceptual Content?” *Philosophical Perspectives*, 21, *Philosophy of Mind*, 55-72
- Byrne, A. 2004. „Perception and Conceptual Content.“ In: *Contemporary Debates in Epistemology*, eds. E. Sosa and M. Steup. Blackwell.
- Crane, T. 2001. *Elements of Mind: An Introduction to Philosophy of Mind*. Oxford: Oxford University Press
- Dretske, F. 1981, *Knowledge and the Flow of Information*. Cambridge, Mass. The MIT Press.
- Evans, G. 1982. *The Varieties of Reference*. Oxford: Clarendon.
- Fodor, J. 2004. „The revenge of the given”, talk delivered at the Steven Humphrey excellence in philosophy conference: “Content and concepts: A conference on the philosophy of mind” at the University of California, Santa Barbara, February 14, 2004. <http://www.nyu.edu/gsas/dept/philo/courses/representation/papers/Fodor.pdf>.
- Fodor, J. 2007. „The revenge of the given”. In B. P. McLaughlin & J. Cohen (Eds.), *Contemporary debates in philosophy of mind*. Oxford: Blackwell, str. 103-117
- Gunther, Y. ed. 2003. *Essays on Nonconceptual Content*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Hanna, R. 2003, *Kant, Science and Human Nature*. Oxford University Press, Oxford 2003.
- Hanna, R. 2005, “Kant and Nonconceptual Content”, *European Journal of Philosophy* 13 (2), 2005: 247-290.
- Hanna, R. 2011, “The Myth of the Given and the Grip of the Given”, *Diametros* 27: 25-46.
- Heck, R. G. 2007. “Are there different kinds of content?” In McLaughlin and Cohen 2007, 117–138.
- Goldman, A. i J. Bender 1995. “Justification, epistemic.” In Honderich, T. ed. 1995. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, p. 434.
- Julesz, B. 1971. *Foundations of cyclopean perception*. Chicago: University of Chicago Press

- Liu, T. i S. D. Slotnick 2003. „Cortical mechanism of feature-based attentional control.“ *Cerebral Cortex* 13(12): 1334-1343.
- Mack, A. i I. Rock 1998. *Inattentional Blindness*. Cambridge, MA, MIT Press.
- McDowell, J. 2005 „Conceptual Capacities in Perception.“ The draft of lecture in Kyoto, 2005. (Od: Miyahara Katsunori 2009.)
- McDowell, J. 1996. *Mind and World: With a new introduction*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- McDowell, J. 2000. „Experiencing the World.“ Chap. Part 1 in *John McDowell: Reason and Nature: Lecture and Colloquium in Munster 1999*, edited by M. Willaschek, 3-18. Munster: Lit Verlag.
- McLaughlin, B. P. i J. Cohen 2007. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Miyahara, K. 2009. „Perception and Content: A Phenomenological Argument for Non-conceptual Content“ The University of Tokyo. (The 3rd BESETO Conference of Philosophy):
http://utcp.c.u-tokyo.ac.jp/events/pdf/011_Miyahara_Katsunori_3rd_BESETO.pdf
- O`Craven, K. M. i N. Kanwisher 2000. „Mental imagery of faces and places activates corresponding stimulus-specific brain regions.“ *Jornual of Cognitive Neurocience* 12(6): 1013-1023.
- O`Craven, K. M., i B. R. Rosen 1997. „Voluntary attention modulates fMRI activity in human MT-MST.“ *Neuron* 18(4): 591-598.
- O`Craven, K. M., i P. E. Downing 1999. „fMRI evidence for objects as the units of attentional selection.“ *Nature* 401(October 7): 584-587.
- Oguchi, M. 2008. “In Defense of Conceptualism of Perceptual Content: Through Understanding the Concept of Experience in McDowell’s *Mind and World*.” *Archive for Philosophy and the History of Science* (Section of Philosophy and the History of Science, College of Arts and Sciences, The University of Tokyo) 10 Jan. 2008: 119–145.
- Peacocke, C. 1983. *Sense and Content: Experience, Thought and Their Relations*. Oxford: Clarendon Press.
- Peacocke, C. 1992. *A Study of Concepts*. Cambridge MA: MIT Press.
- Roskies, A. L. 2010, „“That” Response doesnt Work: Against a Demonstrative Defense of Conceptualism.“ *Nous* 44:1, 112-134.

- Scholl, B. J. 2002. „Objects and attention: the state of the art.“ *Objects and attention*. B.J. Scholl. Cambridge, MA, MIT Press: 1-47.
- Sellars, W., 1997. *Empiricism and the Philosophy of Mind: With an Introduction by Richard Rorty a Study Guide by Robert Brandom*. Cambridge MA:, Harvard University Press.
- Smith, J. 2009. „Phenomenology“ [stranica posjećena: 25.08.2012], <http://www.iep.utm.edu/phenom/>
- Sperling, G. 1960. „The information available in brief visual presentations.“ *Psychological Monographs*, 74(498 (whole issue)).
- Treisman, A. M. i G. Gelade 1980. „A feature- integration theory of attention.“ *Cognitive Psychology* **12**(1): 97-136.